

DISKRIMINACIJA U SRBIJI 2011

IZVEŠTAJ
KOALICIJE PROTIV DISKRIMINACIJE

Saša Gajin (ur.)

CUPS

KPD

CIVIL
RIGHTS
DEFENDERS

CENTAR ZA UNAPREĐIVANJE PRAVNIH STUDIJA

BIBLIOTEKA | SUOČAVANJA

BIBLIOTEKA
• SUOČAVANJA •

40

Urednik
PROF. DR JOVICA TRKULJA

Urednik izdanja
DR SAŠA GAJIN

Objavljivanje ove knjige pomogao je
Civil Rights Defenders

Izdavač
Centar za unapređivanje pravnih studija
Goce Delčeva 36, 11000 Beograd
Tel: 2608 360, Fax: 2608 346
E-mail: cups@cups.rs, www.cups.rs

Za izdavača
prof. dr Vladimir V. Vodinelić

Priprema i štampa
„Dosije studio“, Beograd

Tiraž
500 primeraka

ISBN 978-86-7546-067-1

DISKRIMINACIJA U SRBIJI 2011

IZVEŠTAJ
KOALICIJE PROTIV DISKRIMINACIJE

Beograd
2012

Sadržaj

Uvodnik	7
Mreža CHRIS.....	11
Gayten-LGBT.....	40
Udruženje studenata sa hendikepom.....	53
Praxis.....	60
Regionalni centar za manjine	72
Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava.....	89

UVODNIK

Princip jednakosti, načelo da su svi ljudi jednaki bez obzira na lična svojstva, u modernim društvima predstavlja više od pravnog standarda – radi se o moralnom imperativu, o tome da nije moguće opravdati obespravljivanje jednih ili privilegovanje drugih zbog toga što oni dele istu rasu, boju kože, nacionalnu pripadnost, etničko poreklo, versko ili političko uverenje, pol, seksualnu opredeljenost, ili drugo lično svojstvo. Ono što je do juče bilo smatrano kao normalno, poželjno i pravno dozvoljeno, sada je u razvijenim pravnim kulturama zakonom zabranjeno, društveno nepoželjno i moralno neprihvatljivo.

Koalicija protiv diksriminacije nastala je upravo sa ciljem da odlučujuće doprinese približavanju naše zemlje ovom civilizacijskom standardu. Koaliciju, osnovanu u martu 2005. godine uz podršku Švedskog helsinškog komiteta za ljudska prava, organizacije koja je 2010. preimenovana u Civil Rights Defenders, čine sledeće nevladine organizacije: Centar za unapređivanje pravnih studija, Odbori za ljudska prava u Srbiji – CHRIS, LABRIS – organizacija za lezbejska ljudska prava, GAYTEN LGBT, Udruženje studenata sa hendikepom, PRAXIS i Regionalni centar za manjine. Na prvom sastanku Koalicije definisani su osnovni principi i vrednosti na kojima počiva njen rad:

„Koalicija protiv diskriminacije je formirana da bi informisala javnost o svim slučajevima diksriminacije a posebno mizoginije, rasizma, ksenofobije, homofobije, diskriminacije dece i osoba sa hendikepom u Srbi-

ji, a sve u cilju podržavanja, uvođenja i primene antidiskriminacionih zakona u našem pravnom sistemu.

Rad Koalicije protiv diskriminacije se temelji na načelima poštovanja različitosti i razvijanja solidarnosti sa diskriminiranim grupama, nenasilju, otvorenosti rada, nedeljivosti ljudskih prava i principu nehierarhije ljudskih prava.“

Sedam godina nakon formiranja, čini se da nevladine organizacije-članice Koalicije, samostalno i zajedno sa drugim članicama, efikasno rade na ostvarivanju ciljeva radi kojih su se udružile. Na prvom mestu, informacije o diskriminatorskoj praksi, najčešće u vidu saopštenja KPD, objavljuju se na zajedničkoj internet stranici Koalicije: www.stopdiskriminaciji.org. Članice Koalicije se redovno okupljaju i zajednički nastupaju u javnosti. Svaka članica Koalicije razvila je svoj program aktivnosti u cilju borbe protiv diskriminacije – od pružanja usluga pravne pomoći žrtvama diskriminacije, praćenja sprovođenja zakona u oblastima u kojima dolazi do diskriminatorskog postupanja, analiziranja nedostataka domaćeg zakonodavstva, kao i uzroka i posledica diskriminacije u pojedinim oblastima društvenog života, pa do programa obuke za borbu protiv diskriminacije, podizanja pravne svesti građana i vlasti i vođenja kampanje za usvajanje posebnih antidiskriminacionih zakona.

Jedan od značajnijih rezultata Koalicije je usvajanje „Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom“ u aprilu 2006. godine. Ovaj Zakon predstavljao je prvi pravi antidiskriminacioni propis u našoj zemlji. Nastao je na temelju Modela zakona protiv diskriminacije osoba sa invaliditetom radne grupe Centra za unapređivanje pravnih studija iz 2003. godine, teksta čije su usvajanje od državnih organa uporno više godina zahtevale, uz organizacije osoba sa invaliditetom, i same članice Koalicije.

U martu 2009. godine najzad je usvojen i opšti Zakon o zabrani diskriminacije. Prvi model Opšteg zakona protiv diskriminacije urađen je još 2001. godine, a Koalicija je 2005. godine usaglasila modele ovog i Zakona protiv diskriminacije osoba sa invaliditetom. Tada je otpočelo lobiranje za usvajanje oba zakona. Zakon protiv diskriminacije osoba sa invaliditetom je usvojen 2006. godine, dok opšti antidiskriminacioni zakon još tri godine nakon toga nije bio na dnevnom redu Skupštine Srbije i pored zahteva nekih parlamentarnih stranaka.

Nakon poslednjih parlamentarnih izbora i formiranja Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Koalicija protiv diskriminacije radila je zajedno sa ovim ministarstvom i Ministarstvom rada i socijalne politike na izradi konačnog Nacrta zakona. Rad je podrazumevao najširu javnu raspravu u kojoj su učestvovali svi zainteresovani akteri i trajao je skoro 6 meseci. Ove zajedničke aktivnosti su od strane međunarodnih organizacija i domaće javnosti ocenjene kao najbolji model saradnje vlasti i civilnog društva, naročito nakon utvrđivanja Predloga zakona od strane Vlade i upućivanja u Skupštinu Srbije. U toku javne rasprave nije bilo bitnijih primedbi na verziju zakona koja je upućena Skupštini Srbije na usvajanje.

Manje od 24 časa pre otvaranja sednice Skupštine Srbije, verske zajednice na čelu sa Srpskom pravoslavnom crkvom zahtevale su da se zakon ne usvoji zbog člana 18. koji reguliše diskriminaciju u oblasti verskih prava i člana 21. koji reguliše zabranu diskriminacije u pogledu rodnog identiteta i seksualne orijentacije. Na osnovu ovog zahteva, vlada Republike Srbije je odlučila da Zakon povuče iz skupštinske procedure. Međutim, nakon snažne kampanje Koalicije protiv diskriminacije, i uz podršku velikog broja organizacija civilnog društva, zakon je vraćen u proceduru i konačno usvojen 26. marta 2009. godine.

Nažalost, politički sukobi u vezi sa usvajanjem Zakona nastavljani su i u periodu kad je bilo potrebno da Skupština

Srbije izabere Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, u toku zime i proleća 2010. Prema slovu samog Zakona, Poverenik se bira u skladu sa propisanim uslovima, među kojima je i onaj uslov koji se odnosi na najviše moralne i stručne kvalitete kandidata.

Iako je gotovo 250 organizacija civilnog društva, a na predlog KPD, mesecima zahtevalo od skupštinske većine da svoj glas da predstavniku civilnog društva Goranu Miletiću, na osnovu obične političke samovolje vladajuće većine u Skupštini, izabrana je za Poverenicu osoba za koju je prethodno bilo utvrđeno da ne ispunjava Zakonom propisane uslove za izbor na tu funkciju. Na ovaj način se još jednom pokazalo da problem diskriminacije u društvu nema samo pravni, već i izraženi politički karakter, kao i da demokratski deficiti političkog života i često mizeran nivo pravne kulture onih koji učestvuju u donošenju najvažnijih političkih odluka, znatno otežavaju borbu protiv diskriminatornog postupanja u praksi.

Šesti po redu godišnji izveštaj o diskriminaciji u Srbiji koji je pred čitaocima, predstavlja još jedan u nizu zajedničkih poduhvata članica Koalicije. U jedinstvenoj publikaciji ove vrste u zemlji, članice Koalicije predstavljaju saznanja do kojih su došle prateći diskriminatornu praksu, od postupanja državnih organa u sprovođenju zakonskih odredbi o sprečavanju diskriminacije, do fizičkog zlostavljanja pripadnika manjinskih zajednica od strane pojedinaca na gradskim ulicama.

Naša je namera da i u budućnosti nastavimo sa praćenjem pojedinačnih slučajeva diskriminacije, kako bi najširoj javnosti mogli da dokumentujemo ono o čemu gotovo svi koji se bave ljudskim pravima dobro znaju: da je diskriminacija u Srbiji endemska i sistemska pojava sa kojom se valja suočiti usvajanjem novih savremenih zakonskih rešenja, ali i svakodnevnim preduzimanjem konkretnih mera pravne i druge zaštite od diskriminatornog postupanja.

Za Koaliciju protiv diskriminacije

Saša Gajin

MREŽA CHRIS

Godišnji izveštaj o diskriminaciji za 2011. godinu

U toku 2011. godine Mreža Odbora za ljudska prava u Srbiji – CHRIS beleži porast broja slučajeva diskriminacije i diskriminatorskog postupanja kojima su izloženi prvenstveno pripadnici nacionalnih manjina na teritoriji Republike Srbije. Diskriminacija i diskriminatorsko postupanje zabeleženi su u najvećem broju slučajeva kada su u pitanju pripadnici romske nacionalne manjine i to u svim segmentima društvenog života, ali je diskriminacija prisutna i među pripadnicima ostalih nacionalnih manjina (rumunske/vlaške i bošnjačke nacionalne manjine). Jedna od stvari na koju naročito ukazujemo jeste položaj osoba sa invaliditetom i vid institucionalne diskriminacije kojoj su izloženi. Rezultati istraživanja pristupačnosti i dostupnosti objekata u javnoj svojini vršenog na nivou Mreže CHRIS nedvosmisleno ukazuju na visok stepen institucionalne diskriminacije kada su u pitanju osobe sa invaliditetom u smislu postojanja arhitektonskih barijera i nepristupačnosti objekata u javnoj svojini koji kao takvi onemogućavaju aktivno učešće osobama sa invaliditetom u svim sferama društvenog života. Diskriminacija je, u nesmanjenom obliku, prisutna kada su u pitanju pripadnici LGBT populacije najčešće kroz poruke u vidu grafita koji na nedvosmislen način predstavljaju govor mržnje i kao takvi predstavljaju preduslov za teža dela počinjena iz mržnje.

Diskriminacija pripadnika romske nacionalne manjine zabeležena je u slučajevima ostvarivanja prava na lična dokumenta, diskriminacije na nacionalnoj osnovi praćeno krivičnim prijavama protiv učinilaca istih, ali i u slučajima policijske torture nad pripadnicima romske nacionalne manjine usled predrasuda prema istim.

Najdrastičniji slučaj diskriminacije svakako predstavlja slučaj diskriminacije na nacionalnoj osnovi romkinje J.M. iz sela Svrljig u blizini Niša za koji je Mreža CHRIS podnela pritužbu Povereniku za zaštitu ravnopravnosti na osnovu koje je pokrenut sudski postupak i doneta osuđujuća presuda protiv učinioca iste.

1. Slučaj J.M.,selo Svrljig, diskriminacija na nacionalnoj osnovi, od 03.06.2011.god., CHRIS Niš

Opis slučaja:

Dana 03.06. 2011. godine, u izjavi datoj novinaru RTS-a, a prikazanoj na istoj televizijskoj stanici 06.06.2011., gospodin V.K. iz Svrljiga, u svojstvu stanara stambenog objekta sagrađenog za smeštaj izbeglih i raseljenih lica u koji gospođa J.M. sa svoje petoro dece, inače pripadnici romske nacionalne manjine, treba da se useli krajem avgusta tekuće godine na osnovu sudske presude, na nedvosmislen način upotrebio je reči kojima je pripadnike romske nacionalne manjine neposredno diskriminisao čime je došlo do povrede odredbe Zakona o zabrani diskriminacije iz člana 13. st. 1. – izazivanje i podsticanje neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti po osnovu nacionalne, rasne ili verske pripadnosti.

Naime, u svojoj izjavi, gospodin V.K. je izjavio da se, kako on tvrdi, „protivi da se Romkinja useli u zgradu. Mnogo ima dece, petoro dece, a Romi su Romi, znate kako, oni uvek

imaju neko posebno naselje odvojeno i te stvari...“ Svojom izjavom nedvosmisleno je pokazao otvorenu netrpeljivost prema pripadnicima romske nacionalne manjine i oblike rasiističkog ponašanja. Izjava je data povodom okončanja sudskog spora i donošenja presude na osnovu koje gospođa J.M sa svoje petoro dece, inače pripadnici romske nacionalne manjine, treba da se usele u stambeni objekat koji im je dodeljen od strane Centra za socijalni rad u Svrlijgu još pre par godina a u kome trenutno bespravno boravi druga porodica.

Slučaj je dobio epilog pred sudom u okviru kojeg je nakon podnošenja pritužbe od strane Mreže CHRIS pokrenut sudski postupak od strane Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za utvrđivanje diskriminatornog postupanja u okviru kojeg je doneta osuđujuća presuda protiv učinioca.

2. Slučaj P. Dž. Niš, Diskriminacija u postupku pred nadležnim državnim organom, od 29.09.2011., CHRIS Niš

Opis slučaja:

Mladić P.Dž. je rođen i živi u Nišu na adresi .... Do majčine smrti živeo je u naselju Crvena Zvezda nakon čega biva smešten u Dom za smeštaj dece bez roditeljskog staranja u Nišu (otac je na izdržavanju kazne zatvora). U tom periodu postaje punoletan, ali propustom nadležnih službi iz doma nije mu blagovremeno regulisan postupak za dobijanje lične karte. Nakon boravka u domu vraća se kod ujaka gde i sada živi na adresi .... Pokušava da dobije ličnu kartu u zvaničnom postupku gde, po rečima njegovog ujaka, dana 29.09.2011. god. (ne može sa sigurnošću da tvrdi tačan datum kada je dokumentacija predata) predaje neophodnu dokumentaciju za ulazak u proceduru oko dobijanja lične karte bez potvrde o prijemu istih, ali mu par dana kasnije biva saopšteno da, na-

kon konsultacije službenice sa šaltera sa svojim nadređenim, ne može da mu se izda lična karta po tom osnovu. Nakon toga, shodno izmenama i dopunama Zakona o ličnoj karti, čl.5 st.3, pokušava da na osnovu boravišta dobije ličnu kartu na dve godine ali i taj pokušaj ostaje beuspešan, jer mu biva saopšteno da ta odredba zakona važi samo za lica sa prostora Kosova i Metohije. Apsurd je da, u pozivu PU Crveni Krst navedena adresa na kojoj P.Dž boravi koja nije uzeta u obzir od strane službenice koja prima dokumenta uz obrazloženje da svaka policijska ispostava radi samostalno. Mreža CHRIS je u ime Koalicije protiv diskriminacije podnela pritužbu Povereniku za zaštitu ravnopravnosti.

Slučaj diskriminacije prema pripadnicima romske nacionalne manjine koji u sebi ima elemenata policijske torture od strane pripadnika MUP, isključivo iz predrasuda prema istim, desio se u okolini Niša, u mestu zvanom Čečina, opština Doljevac. Dečak je, iz razloga nacionalne pripadnosti, bio protivpravno zadržan u policijskom vozilu gde su mu nanete lake telesne povrede jer je, kao pripadnik romske nacionalne manjine, osumnjičen da je ukrao izvesnu stvar.

3. Slučaj porodice M. policijska tortura i diskriminacija, selo Čečina, od 02.08.2011., CHRIS Niš

Opis slučaja:

Romska porodica M.(otac I.M., majka M.M.i sin D.M.) živi u selu Čečina, opština Doljevac. Bave se sakupljanjem sekundarnih sirovina tačnije metalnog otpada koje kasnije preprodaju i na taj način privređuju za život.

Dana 02.08.2011. god. oko 13h svojim putničkim automobilom krenuli su da pokupe otpad u selu Gornji Barbeš. Isti je pokupljen i natovaren u auto. Oko 17h vraćajući se pre-

ma kući na regionalnom putu između Zaplanjske Toponice i Donjeg Barbeša pretiče ih patrola policije (sa teritorije opštine G. Han-po njihovom kazivanju). Nedugo zatim nestaje im benzina, parkiraju auto pokraj puta i I.M. i D.M. odlaze u Z. Toponicu po benzin dok žena ostaje kod auta. Oko 17.15h patrola policije koja ih je pretekla zaustavlja svoj auto i nakon pitanja upućenog M.M. šta radi tu zahteva od iste da pozove telefonom svog supruga na šta ona odgovara da ne poseduje mob. tel. Policijski službenici počinju da bivaju drski i nazivaju je pogrdnim imenima, psovali su joj „majku cigansku“ i naterali je da sav otpad iznese iz vozila. Nakon toga su otišli sa lica mesta. Po povratku članova porodice, ona im je objasnila šta se desilo nakon čega su nastavili put dalje. Nakon nekog vremena zaustavili su se u selu Rusna da bi od izvesnog lica pokupili brašno kako su ranije ugovorili. Kako to lice (J.S.-svedok) u tom momentu nije bilo kod kuće I.M odlazi do izvesnog D. da ga pita za gvožđe. Za to vreme ista patrola policije se zaustavlja pored njihovog vozila u kome su se nalazili M.M. i D.M. Policajci traže od D.M. ličnu kartu na šta im on odgovara da je istu zaboravio kod kuće, ali da poseduje vozačku dozvolu koju im nudi na uvid. Policajci počinju da bivaju drski prema njemu, psuju ga i uvlače ga u svoj službeni auto. Odvoze ga 500–600 metara u udaljeno kukuruzište gde zaustavljaju svoj automobil i počinju fizički da ga zlostavljaju gurajući mu pendrek u predelu slabina, 2 puta ga udaraju laktom u glavu i udaraju mu jedan šamar u lice, sve vreme ga vređajući na nacionalnoj osnovi. Jedan policajac ga je tukao, drugi zastrašivao (zamahivao rukom). Po njegovim rečima pretili su mu rečima“ nemoj da te vodimo u Dukat na našu teritoriju da te dobro premlatimo mamicu ti jebem cigansku“. To je trajalo, po kazivanju D.M. desetak minuta nakon čega kreću nazad autom. U međuvremenu I.M. se vraća do auta i videvši da mu nema sina zahteva odgovor od strane supruge koja mu saopštava šta se desilo. U tom momentu videvši policijski automobil u kome je bio nje-

gov sin i isti zaustavlja tražeći obrazloženje za takav postupak policijskih službenika (2 policajca). Na njegovo pitanje šta se zapravo desilo dobija odgovor „Šta ti očeš pička ti materina ciganska“ i jedan od njih vadi palicu krećući se njome ka I.M. Tu nastaje komešanje koje posmatra veći broj ljudi. Majka pokušava da iz policijskog automobila izvuče svoje dete koje se nalazilo na zadnjem sedištu auta, ali je u tome sprečava jedan od policajaca hvatajući je za vrat i gurajući je. Pometnja traje par minuta nakon čega I.M. vidno iznerviran zbog ponašanja prema njegovoj porodici zahteva od policajaca broj značke i jedan od njih mu isti daje. Na žalost porodica odustaje od daljeg gonjenja učinilaca i procesuiranja istih.

4. Slučaj Policijske torture i diskriminacije po osnovu nacionalne pripadnosti nad maloletnim S.E., romske nacionalnosti iz Beočina, od 08.08.2010. godine, CHRIS Novi Sad

Opis slučaja:

Mreži Odbora za ljudska prava CHRIS, kancelariji Novi Sad, obratio se otac S.E. koga su dana 08.08.2010. godine fizički napali radnici policijske stanice u Beočinu.

Naime, S.E. je 08.08.2010.godine oko 22.00h, zajedno sa bratom Dž. i prijateljem C. D. otišao iz Beočina u Rakovac vozilom njegovog oca. Automobilom je upravljao njegov stariji brat Dž., koji ima položen vozački ispit.

U povratku kući, S.E. koji je bio maloletan zamolio je starijeg brata da mu na parking u okviru Sportskog centra Beočina da automobil da proba da ga provoza.

U toku te njihove vožnje na parking, pojavili su se policajci u službenom vozilu.

Kada su videli da vozilom upravlja maloletni S.E. izvukli su ga iz automobila i bez ikakvog razloga fizički napali tako sto su ga prvo uhvatili za ruku i gurnuli na vozilo tako da je bradom udario u karoseriju vozila, nakon čega su mu zadali više udaraca pesnicama po telu. Od ovih udaraca S.E. je pao na tlo nakon čega su mu policajci zadali više udaraca po rebrima sa leđne strane.

Jedan od policajaca im se istovremeno obratio rečima „sta se vi mangupirate, mamu vam jebem cigansku.“

Od zadatih udaraca S.E. je pretrpeo lake telesne povrede.

Smatramo da su ovakvim postupanjem policajci nesumljivo učinili krivično delo Laka telesna povreda iz člana 122 KZ.

Takodje smatramo da postoje i elementi krivicnog dela zlostavljanje i mučenje iz clana 137 KZ, učinjeno od strane službenog lica, s obzirom da ovaj član podrazumeva zlostavljanje drugog ili postupanje na način kojim se vredja ljudsko dostojanstvo, što je ovde bio slučaj, kao i elementi krivičnog dela Nasilničkog ponašanja iz člana 344 KZ koji predviđja grubo vredjanje ili zlostavljanje drugog, te nasilje prema drugom, čime se značajnije ugrožava spokojstvo građana.

S.E. 08.08.2010. godine jeste bio maloletno lice, koje nije imalo položen vozački ispit i nije smeo da upravlja motornim vozilom čak ni na pakringu.

Međutim, ovo su mogli biti elementi eventualne prekršajne prijave, ali ni u kom slučaju razlog za fizički napad od strane policajaca.

Policijski službenik u obavljanju svojih poslova služi zajednici i štiti sva lica od nezakonitih delovanja. On je obavezan da uvek postupa odgovorno i humano i da poštuje ljudsko dostojanstvo, ugled i čast svakog lica i druga njegova prava i slobode.

I Kodeksom policijske etike je navedeno da ``nikom u Ministarstvu nije dozvoljeno da naredi, izvrši, izaziva ili tole-

riše mučenje ili kakvo drugo surovo i nehumano postupanje kojim se ponižava ličnost čoveka, kao ni drugu radnju kojom se ugrožava pravo na život, slobodu, ličnu bezbednost, poštovanje privatnog i porodičnog života, okupljanje i udruživanje ili koje drugo pravo ili sloboda zajemčeno odredbama Evropske konvencije“.

Očigledno je da je u konkretnom slučaju policijski službenik postupao protivno svim zakonskim odredbama i Kodeksu policijske etike, učinivši i krivična dela.

U ovom predmetu je advokat iz Novog Sada podneo krivičnu prijavu Javnom tužilaštvu u Novom Sadu, protiv policajca MK iz Beočina, za krivično delo Zlostavljanje i mučenje iz člana 137 stav 3. KZ RS, dana 01.11.2010.godine.

Istog dana podneta je i Krivična tužba, protiv Policajca MK iz Beočina za krivično delo laka telesna povreda iz čl.122 stav 1. KZ RS.

Slučaj diskriminacije nad pripadnicima romske nacionalne manjine koji je takođe izazvao pažnju javnosti je slučaj romske porodice M. iz Banatskog Karađorđeva koja je zbog svoje nacionalne pripadnosti proterana sa teritorije Banatskog Karađorđeva od strane lokalnih meštana. Pritom je način na koji su proterani naročito zastrašujući jer im je kuća u kojoj su živeli bila izložena kamenovanju od strane za sada nepoznatih lica.

5. Slučaj porodice M., Banatsko Karađorđevo, diskriminacija na nacionalnoj osnovi, od 31.03.2011. god., CHRIS Niš i CHRIS Novi Sad

Ovaj slučaj je obrađivan u saradnji dve kancelarije Mreže odbora za ljudska prava u Srbiji i to kancelarije iz Niša i kancelarije iz Novog Sada.

Opis slučaja:

Romska porodica M. živi u selu Malošišće, nedaleko od Niša. U potrazi za poslom, gospodin V. M., suprug S.M. i otac maloletne dece R.M., D.M., T.M. i M.M. odlazi u Banatsko Karađorđevo, 40 km udaljeno od Zrenjanina gde se zapošljava u ciglani i sa sobom vodi svoju porodicu. Najstariji sin R.M. takođe se zapošljava sa ocem u ciglani. Iznajmljuju kuću za novčanu nadoknadu. Srednji sin D.M. pomaže zakupodavcu oko baštenskih radova za simboličnu nadoknadu. Mislivši da su konačno rešili problem materijalne egzistencije, jer su u Malošišću živeli od socijalne pomoći u iznosu od oko 11.000,00 dinara mesečno, nisu ni slutili šta ih čeka samo nekoliko dana od kada su doputovali. Naime, dana 31.03.2011. godine u popodnevrim satima, samo par dana (doselili su se 27. marta) nakon iznajmljivanja kuće, g-đa S.M., nevenčana supruga V.M., prilikom povratka iz lokalne prodavnice gde je kupovala namirnice za ručak biva vređana na nacionalnoj osnovi od strane nepoznatog lica. Incident se dogodio u centru sela gde je nepoznato lice g-đi S.M. uputilo reči sledeće sadržine: „Jebem ti majku cigansku! Zapalio bi vas! Jebo vas onaj ko vas je doveo ovamo! Večeras ćete goreti!“ U toj situaciji g-đa S.M. je uplašena otrčala niz ulicu i ispričala suprugu šta joj se dogodilo. U kasnim večernjim časovima, istog dana, oko 23, 00h čuli su strahovitu buku i lomljavu stakala koja je dopirala iz svih soba. U paničnom strahu, V.M. je utrčao u sobu u kojoj su spavala deca i video da kroz zatvoren prozor u prostoriju uleću cigle i delovi stakla sa prozora, i u paničnom strahu za bezbednost svoje dece, zajedno sa suprugom pokušavajući da zaštiti decu uzima ih u naručje i istrčava iz kuće. Tom prilikom povrede u vidu posekotine na nosu, kao direktnu posledicu velike količine stakla koje je letelo na sve strane zadobila je maloletna T.M., najmlađa ćerka. Napad na kuću je trajao par minuta i tom prilikom su stradali svi pro-

zori na kući. Po rečima V.M., 5 prozora ukupno je stradalo u napadu. Koliko je mogao da primeti i vidi, napad je izvršen od strane 4 ili 5 osoba muškog pola, uglavnom mlađih ljudi. Nakon napada ista grupa ljudi je pobešla sa lica mesta. Posle izvesnog vremena na lice mesta sakupilo se nekoliko komšija pokušavajući da umiri uznemirenu porodicu. Noć su proveli u kući. Narednog dana, oko 11,00 časova pre podne u kući, u kojoj je boravila u tom trenutku cela porodica, upala su 4 lica muškog pola i uputila poruku preteće sadržine članovima porodice M. u smislu da im ostavljaju rok od 3 dana da se isele i napuste teritoriju Banatskog Karađorđeva ili će ih u protivnom zapaliti. Uplašen za svoju i bezbednost svoje porodice, V.M. sve članove odvodi u ciglanu u kojoj je radio. Od zakupodavca kuće dobija natrag polovinu novca koju je dao u vidu zakupa i novčana sredstva dobijena tom prilikom koristi da plati taxi prevoz do Beograda, uplašen za živote svojih najmilijih. Odatle se vraća za Malošište.

Advokat Mreže CHRIS, koji zastupa kancelariju iz Novog Sada, podneo je krivičnu prijavu protiv NN lica za delo Rasna i druga diskriminacija iz čl.387, st.1, i delo Nasilničko ponašanje iz čl. 344, st.2.

Ovim putem Vas obaveštavamo o preduzetim radnjama i prikupljenim informacijama u slučaju porodice M., od strane ovlašćenog advokata u Novom Sadu.

Obavljen je telefonski razgovor od strane adv. Bogovac Predraga sa predstavnikom OJT-a u Zrenjaninu (14.07.2011. god.), sa Inspektorom Sup-a Zrenjanin– –L.Ž. (15.07.2011. god.), i sa zamenikom komandira policijske stanice iz Žitišta (18.07.2011. god.)

U toku razgovora zamenik komandira policijske stanice u Žitištu – M.D. je rekao da će obaviti saslušanje M.V. i S.S., što je i učinjeno uzimanjem njihovih izjava u Policijskoj stanici u Nišu.

Takođe, u toku razgovora svi sagovornici su isticali da je selo Banatsko Karađorđevo specifična sredina, te nam je detaljno objašnjeno o kakvoj sredini je reč.

Ukratko vam prenosimo saznanja do kojih smo došli:

Banatsko Karađorđevo je naseljeno 1919. i 1920 god. solunskim dobrovoljcima. To malo mesto, koje broji oko 3000 ljudi, je izuzetno zatvorena i homogena sredina, neprijateljski raspoložena prema pridošlicama, kao i prema pravilima i idejama koje su drugačije od onih koje važe u njihovoj sredini. Postojao je dogovor u selu da se ne dozvoli naseljavanje ljudi koji nisu pravoslavne veroispovesti. Stanovnici sela sve svoje probleme rešavaju unutar sela, van i mimo državnih institucija i organa. U tom organizovanom autohtonom jednouljvu vrlo je teško otkriti dela pojedinaca, i preokrenuti svest ljudi koji su decenijama razvijali i negovali, s kolena na koleno, netolerantnost prema različitim ljudima i idejama.

*Napominjemo: Sve gore navedeno u vezi sela Banatsko Karađorđevo i stanovništva koje je tamo nastanjeno je nezvanična informacija do koje smo došli u toku telefonskih razgovora, za koju ne možemo da tvrdimo da je tačna.

Nakon insistiranja adv., odnosno upozorenja da do sada nije dovoljno preduzeto bez obzira na opisane poteškoće za koje nadležni tvrde da imaju usled naravi stanovnika Banatskog Karađorđeva, isti su rekli da će preduzeti sve što je u njihovoj moći i nadležnosti kako bi se utvrdilo ko su NN lica koja su dana 31.03.2011.god. svojom radnjom i držanjem izvršila krivično delo Rasna i druga diskriminacija iz čl. 387 st.1, u sticaju sa krivičnim delom Nasilničko ponašanje iz čl.344 st.2.

Takođe, posebnim podneskom koji smo uputili OJT-u u Zrenjaninu, i preko advokata i od strane kancelarije iz Novog

Sada, izvršili smo dodatni pritisak da se otpočne sa radom, te da se izvedu dokazi koji su predloženi u krivičnoj prijavi koja je predata 09.05.2011.god. (saslušanje M.V., S.S. i V. M. iz Banatskog Karađorđeva)

I dalje ćemo nastojati da izvršimo uticaj na policijsku stanicu u Žitištu – da što pre sasluša pripadnike porodice M. i predloženog svedoka, kao i na OJT u Zrenjaninu da preduzme sve radnje koje su u njihovoj nadležnosti povodom krivične prijave koja im je predata 09.05.2011. god.

6. Slučaj E.W. iz Sombora,
nemačke nacionalne pripadnosti,
od 08.03.2011. god., CHRIS Novi Sad

Opis slučaja:

Stranka se žalila na rad organa Opštine – matičarske službe. Za izdavanje izvoda iz matične knjige se ne plaća taksa, a njemu, koji je tražio da mu se izda izvod na srpskom jeziku, latiničnim pismom i prezime u originalu na nemačkom, traženo mu je da uplati taksu. Stranka smatra da je to diskriminacija drugih nacionalnih manjina i smatra da se to pitanje treba sistemski rešiti da se za sve nacionalne manjine bez obzira na jezik i pismo na kom se izdaju izvodi, bez naplate republičke takse. Stranka je u prilogu priložila izvode iz matičnih knjiga za njega, suprugu i sina gde se jasno vidi da su u matične knjige ime i prezime supruge upisani u originalu na nemačkom, latiničnim pismom i ime i prezime. A za njega i sina **imena su upisana ćirilnim pismom a prezimena latiničnim pismom**. Takođe ističe da su u SUP-u Sombor imali razumevanja i bez obzira na izvod izdali im lične karte na latiničnom pismu.

7. Slučaj D.M. iz Novog Sada, koji se izjašnjava
kao lice jugoslovenske nacionalne pripadnosti,
od 18.05.2011. god., CHRIS Novi Sad

Opis slučaja:

Stranka je rođena u Bosni i potiče iz mešovitog braka i sve dok je mogla izjašnjavala se kao Jugosloven. Stranka smatra da su svi oni koji se izjašnjavaju kao Jugosloveni diskriminirani i da su im povređena ljudska prava. Takođe smatra da su svi grafiti „Srbija Srbima....“ govor mržnje i da se time vređaju njegova prava kao Jugoslovena, kao i ostalim pripadnicima drugih nacionalnih manjina.

8. Slučaj A.N. iz Vrbasa, Srpske
nacionalnosti od 07.07.2011. god.,
CHRIS Novi Sad

Opis slučaja:

Stranka se žali na nekorektan odnos u Centru za socijalni rad. Stranka je ostala bez posla kao tehnološki višak, živi sama, nema porodice i nema od čega da živi pa je podnela zahtev za socijalnu pomoć. Stranka tvrdi da u Vrbasu službenici u Centru za socijalni rad imaju neravnopravan stav prema Srbima, da su tamo sve Crnogorci, koji se izjašnjavaju kao Srbi, ali da oni omalovažavaju Srbe i otežavaju im ostvarivanje njihovih osnovnih ljudskih prava. Stranka tvrdi da je javna tajna da se u Vrbasu favorizuju Crnogorci, a potcenjuju i šikaniraju Srbi.

Diskriminacija i diskriminatorno postupanje prisutna je kada su u pitanju pripadnici rumunske/vlaške i bošnjačke nacionalne manjine koji žive na teritoriji Republike Srbije. O

stanju ljudskih prava i položaju navedenih manjinskih grupa govore slučajevi kancelarija u Negotinu i Novom Pazaru.

9. Slučajevi diskriminacije rumunske/vlaške nacionalne manjine i Rumunske pravoslavne crkve u 2011. godini

- a) Pritužba NVO Ariadnae filum iz Bora na rad carinskih službenika, na graničnom prelazu „Đerdap 1“, od 10.07.2011., CHRIS Negotin

Opis slučaja:

10. jula 2011. godine sprečen je ulazak autobusa iz Rumunije koje je rumunska Vlada poslala po decu rumunske/vlaške nacionalnosti, koji svake godine na isti način odlaze na more u Rumuniju, a radi održavanja odnosa rumunske/vlaške manjine sa matičnom državom i sa vršnjacima koji dolaze iz država regiona. Na isti način pokušao je da se spreči povratak dece iz Rumunije, kad carinski službenici nisu dozvolili ulazak autobusa u Republiku Srbiju. Ovakav postupak carinskih službenika je usmeren na ograničenje kretanja rumunske/ vlaške dece u matičnu državu i kršenje manjinskih i ljudskih prava Rumuna/Vlaha.

Uložena je pritužba na rad carinskih službenika, na graničnom prelazu „**Đerdap**“, i **zatraženo je da Uprava carina, carinske službenike adekvatno sankcioniše**. O ovome je obavestena Ambasada Rumunije u Beogradu, Evropska Komisija, Savet Evrope i OEBS. Protestno pismo zbog ovakvog postupanja službenika carine je poslato Vladi Republike Srbije i Predsedniku Republike Srbije.

Ovim postupkom carinskih službenika je prekršen **čl. 13. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima**, koji predviđa pravo na **slobodu kretanja** i **čl. 76. Ustava RS**, kojim je regulisana zabrana diskriminacije nacionalnih manjina.

**b) Slučaj sveštenika Bojana Aleksandrovića iz
Malajnice kod Negotina, od 05.05.2011.,
CHRIS Negotin**

Opis slučaja:

Punomoćnik Rumunske pravoslavne crkve (RPC) Bojan Aleksandrović se žalio na rešenje Opštinske uprave opštine Negotin, br. 350–24/2011-IV/01 od 18.04.2011. godine, kojim se odbija zahtev RPC za promenu namene stambenog objekta u poslovni-javni bez preuređenja, koje je dobio 05.05.2011. godine u čijem obrazloženju stoji da je saslušan 19.04.2011. godine, dakle posle donošenja rešenja.

Nije štamparska greška jer je rešenje zavedeno sa datumom 18.04.2011. godine i zapisnik zaveden sa datumom 19.04.2011. godine.

Smatramo da je povređen **čl. 76. Ustava RS, Zabrana diskriminacije nacionalnih manjina**, pošto u istoj ulici postoje prodavnice i poslovni objekti.

**– Iskrivljen krst na Prezviteratu Rumunske
pravoslavne crkve u Negotinu, od 25.08.2011.,
CHRIS Negotin**

Opis slučaja:

Nepoznate osobe su 25. avgusta 2011. iskrivile krst koji se nalazi na ulaznoj kapiji administrativnog sedišta Rumunske pravoslavne crkve u Negotinu. Slučaj je prijavljen policiji koja je odmah izašla na lice mesta. Ovim je učinjeno **krivično delo Izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti, čl. 317 KZ RS**. Takođe je povređen **čl. 2. i 7. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, kao i čl. 44. i 49. Ustava RS**.

I pored svih očekivanja da će policijski organi ubrzo preduzeti sve mere kako se ovo bezakonje više ne bi dešavalo, do današnjeg dana to se nije desilo.

c) Pucano na sveštenike Rumunske pravoslavne crkve u Šipikovu kod Zaječara, od 21.08.2011., CHRIS Negotin

Opis slučaja:

Nakon incidenta koji se desio u administrativnom sedištu Rumunske pravoslavne crkve (RPC), a kojim su diskriminirani vernici pomenute crkve, sveštenik Bojan Aleksandrović je poslao otvoreno pismo predsedniku Republike Srbije Borisu Tadiću, obrativši mu se s molbom da primi zvaničnu delegaciju na razgovor kako bi ga lično informisali o problemima sa kojima se susreću. Da netrpeljivost počinje da poprima ozbiljne namere svedoči incident koji se desio u selu Šipikovu kod Zaječara, kad je pucano na trojicu sveštenika RPC.

Ovim je povređen **čl. 3 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (Pravo na život, slobodu i ličnu bezbednost) kao I čl. 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima (Zabrana mučenja, nečovečnog I ponižavajućeg postupanja) i čl. 49. Ustava RS, zabrana izazivanja rasne, nacionalne i verske mržnje i čl. 43. i 44. Ustava RS, kojima se jemči sloboda veroispovesti, i učinjeno krivično delo Ugrožavanje sigurnosti, čl. 138 KZ.**

Od predsednika Republike Srbije Borisa Tadića sveštenik Bojan Aleksandrović još uvek nije dobio odgovor.

d) Provokacija Srpske pravoslavne crkve u Malajnici kod Negotina, od 02.10.2011., CHRIS Negotin

Opis slučaja:

Provokacije od strane Srpske pravoslavne crkve (SPC) su česta pojava, a sve u cilju izazivanja stalne napetosti i pritijska prema lokalnim Rumunima/Vlasima u Timočkoj kraji-

ni. U proteklih šest godina zabeleženo je na desetine ovakvih slučajeva u kojima je SPC zastrašivala vernike i sveštenstvo Rumunske pravoslavne crkve u ostvarivanju svojih ustavnih prava. Jedna u nizu takvih „akcija“ službenika SPC desila se 02.oktobra 2011. godine, kada su na tabli gde se nalazi grb Patrijaršije RPC u Malajnici zalepljena dva obaveštenja da će toga dana Episkop SPC Justin služiti Liturgiju u Malajnici.

Sve ovo za posledicu ima međuetničke konflikte u ovoj zoni, gde rumunsko stanovništvo i dalje biva izloženo agresivnom procesu denacionalizacije.

Ovakvim postupcima je prekršen **čl. 18. o slobodi ispovedanja vere Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i čl. 49. Ustava RS.**

e) Slučaj Dragoslava Marjačića iz Šipikova kod Zaječara, od 19.12.2011., CHRIS Negotin

Opis slučaja:

Još jedan u nizu slučajeva zastrašivanja pripadnika rumunske/vlaške nacionalne manjine desio se nedavno u selu Šipikovu kod Zaječara. Naime, na kuću potpredsednika opštinskog odbora Vlaške demokratske stranke Srbije, Dragoslava Marjačića, pucano je iz vatrenog oružja.

U kući u kojoj živi Dragoslav sa suprugom, dvoje dece, majkom i dedom, metak je probio staklo na ulaznim vratima i završio u unutrašnjosti kuće.

Ovim činom je učinjeno krivično delo **Ugrožavanje sigurnosti, čl. 138 KZ. Povređen je čl. 3 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (pravo na život, slobodu i bezbednost ličnosti) i čl. 49. Ustava RS, Zabrana izazivanja rasne, nacionalne i verske mržnje.**

Oštećeni je podneo krivičnu prijavu protiv NN lica. Marjačić smatra da je razlog napada političke i nacionalne

prirode. Iste noći pucano iz vatrenog oružja i na kuću predsednika stranke Alijansa vojvođanskih Rumuna Viorela Besua, u selu Jankov Most kod Zrenjanina.

Napad na lidera vlaške/rumunske nacionalne manjine je još jedan u nizu u poslednjih godinu dana, od kada su meštani sela Šipikova pokrenuli inicijativu za izgradnju RPC u selu, a OO Vlaške demokratske stranke Srbije Zaječar to podržao. Nakon podizanja zvonika u naselju Šipikovo, nadležni opštinski organi pokrenuli su postupak za rušenje istog. Pretnje i javno negodovanje povodom bilo kakvih aktivnosti vlaške zajednice u selu stižu direktno od predstavnika opštinske vlasti i lokalne mesne zajednice koji javno vrše diskriminaciju. Sve ovo dodatno raspiruje antirumunsko raspoloženje među lokalnim, etnički mešovitim stanovništvom, što svakako pogoduje razvoju ovakvih incidenata.

f) Slučaj Bojana Trailovića iz Busura kod Petrovca na Mlavi, od 22.09.2011., CHRIS Negotin

Opis slučaja:

Samo jedan dan pred izbore za Nacionalne savete nacionalnih manjina 2010. godine, pred sudom se našao Dragan Demić, tadašnji šef sekretarijata Nacionalnog saveta Vlaške nacionalne manjine Srbije, potpredsednik Vlaške demokratske stranke Srbije i predsednik opštinskog odbora ove partije u Petrovcu. U međuvremenu slične stvari se dešavaju i u Negotinu, sa gospođom Milicom Nešić. Sve kulminira pozivom Bojanu Trailoviću, po drugi put, da se pojavi pred Osnovnim sudom u Požarevcu, ali ovoga puta ne kao jedan od sto svedoka u postupku protiv Dragana Demića, već kao okrivljeni. Ovi ljudi imaju pravo na svoju odbranu, a država mora i da dokaže besmislice kojima ih proganja. Povređeni su **čl. 2 i 10 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i čl. 10, 11 i 14 Evropske konvencije.**

Odbor za ljudska prava Negotin, član Mreže CHRIS sa svojim advokatima, zastupa Dragana Demića i Bojana Trailovića. Advokat je Branislav Jovanović.

g) Popis stanovništva 2011. godine, CHRIS Negotin

Na osnovu informacija koje su stizale Odboru za ljudska prava Negotin, lako se moglo zaključiti da je popis stanovništva rađen sa namerom kako bi se izmenila volja popisane rumunske/vlaške zajednice

Dugo očekivan popis stanovništva je u Srbiji počeo 01. i trajao do 15. oktobra ove godine. Po svemu sudeći popis je bio jedno „nužno zlo“ koje je država morala da uradi. To se videlo po pomeranju termina, nedostatku sredstava, lošem izboru popisivača, izborom popisivača koji ne poznaju teren i jezik u sredinama u kojima su vršili popis, formularima koji nisu bili prilagođeni realnom stanju na terenu, nedovoljnom edukacijom popisivača. Predstavnici Rumunskog kulturno informativnog centra više puta su se obratili popisnoj komisiji u Boru, gde su uočili mnoge neregularnosti i nepravilnosti tokom popisa, smatrajući da je na ovom popisu njihova nacionalna manjina diskriminisana.

Istaknuto je pri tom da njihovi sunarodnici, nisu pitani na svom maternjem jeziku o svojoj nacionalnoj pripadnosti. Republički zavod im nije dozvolio da angažuju prevodioce za rumunski jezik, za stara lica koja ne pričaju srpski jezik. Zaključujemo da posrbljavanje Rumuna nije zaustavljeno, i da je i dalje zabranjeno biti Rumun u Timočkoj krajini.

O neregularnostima na popisu stanovništva 2011. godine izveštavala je i Vlaška demokratska stranka Srbije.

Neregularnosti su se odnosile na uticanje popisivača na građane, kako se ne bi izjašnjavali kao Rumuni, već kao Vlasi ili Srbi.

Stanovništvo je zastrašivano, kako bi se izjašnjavalo kao većinsko, sve to pravdajući strahom „novog Kosova“.

Kao mogućnost za manipulaciju podacima popisa predviđeno je i postojanje velikog broja kopija listova popisnica koje se odnose na izjašnjavanje o nacionalnoj pripadnosti, jer se samo taj list može poništiti u neograničenom broju primera. Svi ostali listovi popisnice su numerisani.

Loša vest je da se atmosfera tokom popisa kvalitativno nije razlikovala od one iz 2002. godine. I tada kao i sada bile su prisutne političke tenzije, međuetnički nesporazumi i odsustvo jasne vizije državnog i političkog vođstva. To se svaka-ko odrazilo i na sam popis.

Politički i međuetnički odnosi u Srbiji su delikatni, a građani su popis sa pravom doživeli kao važan politički čin. Stručnjaci su neprekidno ukazivali da bi popis trebalo dobro pripremiti, u političkom i u stručnom smislu, za šta je bila potrebna i saradnja sa odgovarajućim međunarodnim institucijama.

Tako su, na primer, u Timočkoj krajini, i danas kao i 2002. godine, mnogi uvereni da „neko spolja“ vrši pritisak na Vlahe da se izjasne kao Rumuni. Uopšte, da se stvara „veštački problem“ kako bi se otežala politička situacija u Srbiji.

Nažalost, u rezultate popisa postoji sumnja, ne samo kod pripadnika rumunske/vlaške zajednice već i kod posmatrača sa strane, imajući u vidu postupanje države u svom činjenju i nečinjenju. Država Srbija nije činila ništa na promociji prava pripadnika nacionalnih manjina, pa ni rumunske/vlaške, pred popis stanovništva. Gore od nečinjenja jeste činjenje, u slučaju represija države prema ovoj zajednici, ako imamo u vidu da je pre izbora za Nacionalne savete nacionalnih manjina više stotina pripadnika rumunske/vlaške zajednice iz okoline Petrovca na Mlavi i Velikog Gradišta pozvano u policijsku stanicu radi informativnog razgovora, a taj sudski postupak se ponovo aktivira pred sam popis.

Romski aktivisti i dalje tvrde da se Romi plaše, ili da nisu dovoljno pripremljeni da se izjasne kao „Romi“, a da ih ima 800.000.

Država kao organizator popisa takođe utiče na promene u nacionalnom izjašnjavanju. Na primer, postizanjem dogovora s predstavnicima Bošnjaka o tome da se prihvati ime „Bošnjak“ skoro u potpunosti je uklonilo ranije opredeljenje „Musliman“.

Međutim, ima puno primera gde se država svojim činjenjem, ili nečinjenjem uključivala u favorizovanje, na primer, Bunjevaca, početkom devedesetih godina.

Primer promena u opredeljenju pod uticajem opštih političkih promena ali i pod uticajem organizatora popisa su „Jugosloveni“. Izjašnjavanje za Jugoslovane je nastalo u okolnostima postojanja bivše Jugoslavije 1981. godine i bila je to jedna od brojnijih nacionalnih skupina u SFRJ. Kasnije, s raspadom Jugoslavije, ovo izjašnjavanje je nestalo. Ovom nestanku su pripomogli i organizatori popisa 2002. godine. Naime, iako su građani tvrdili da su „Jugosloveni“ popisivači su ih naveli na to da odgovore da „ne želi da se izjasni“. Prilikom izjašnjavanja o veroispovesti, iako je građanin tvrdio da je „ateista“, zapisano je: „Ne želi da se izjasni“. Prilikom pominjanja maternjeg jezika, iako je građanin naveo da je to srpskohrvatski, popisivač je naveo da govori „srpskim“ jezikom. Nesporno je da je ovakvim ponašanjem stvoren prostor za manipulaciju.

I političke vođe nacionalnih zajednica nastoje da manipulišu popisom kad god mogu. Tom cilju su usmerene i akcije bojkota kosovskog popisa stanovništva od strane Srba koji žive na Kosovu, ali i najavljeni bojkot popisa u Srbiji od strane Albanaca iz takozvane Preševske doline. U oba slučaja reč je o visokom nivou distance između građana, s jedne strane, i administrativno-političkog okvira u kome žive, s druge.

Ako na osnovu slobode nacionalnog izjašnjavanja na popisu, nastojimo da ocenimo stepen demokratizacije Srbije, možemo zaključiti da je proces demokratizacije snažan. Ali Srbija još uvek nije stabilna država s razvijenom demokratijom. I po ovom merilu, Srbija je „negde između“.

Ovim postupkom popisivanja povređen je **čl. 19, Sloboda mišljenja i izražavanja Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i čl. 79 Ustava RS – Pravo na očuvanje posebnosti.**

h) Govor mržnje Beograd, od 01.12. i 08.12.2011., CHRIS Negotin

Diskriminatorno je pisanje novinarkе Nataše Jovanović od 01.12.2011. godine pod nazivom „Pitanje Vlaha: Proizvodnja nacije“ i od 08.12.2011. godine pod nazivom „Vlaško pitanje i Rumunska crkva“ gde polemise o broju Vlaha na poslednjem popisu stanovništva u istočnoj Srbiji i o buđenju nepostojeće nacionalne svesti Vlaha-Rumuna kroz Nacionalni savet Vlaha i vlaških političkih stranaka, te insistiranju na nepostojanju vlaške nacionalne manjine i ikakve veze sa rumunskom nacionalnom manjinom. Na ovaj tekst reagovalе su neke političke partije, jer se njime krši **čl. 49 i 76 Ustava RS o zabrani izazivanja rasne, nacionalne i verske diskriminacije.**

10. Slučajevi diskriminacije u Sandžaku

Gorući problem u Novom Pazaru, postojanje dve islamske zajednice, i dalje nije rešen i predstavlja kršenje kolektivnih prava Bošnjaka da imaju jedinstvenu versku zajednicu.

Što se tiče konstituisanja Bošnjackog nacionalnog saveta, stanje je i dalje ne povoljno jer još postoje dva saveta, stari (ministra Sulejmana Ugljanina) i novi (muftije Muamera Zukorlića) koje Ministarstvo nije priznalo i time je prekršena volja građana jer je na izborima lista Bošnjački preporod Muamera Zukorlića dobila najviše glasova.

Diskriminacija u pogledu zapošljavanja Bošnjaka u državnim službama, posebno u MUP-u i sudu i dalje je prisutna pa se stiče utisak kod naroda da vlast nema volje ni želje da uradi nešto po tom pitanju.

Zaključak iz svega navedenog je da se ove godine nije pomaklo na rešavanju problema Bošnjaka i da nema ozbiljnih reforma sistema kako bi se stanje popravilo.

11. Diskriminacija u vezi sa pristupačnošću javnih objekata i površina

Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom usvojen je 2006. god. Od donošenja istog Mreža CHRIS sprovodi istraživanje o pristupačnosti i dostupnosti institucija u javnoj svojini osobama sa invaliditetom u skladu sa odredbama Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom i Zakona o zabrani diskriminacije. Rezultati istraživanja pokazuju da, šest godina od početka primene zakona, većina institucija u javnoj svojini na teritorijama gradova Niša, Novog Sada, Negotina, Novog Pazara i Valjeva nije prilagodilo svoje objekte potrebama osoba sa invaliditetom u smislu pristupačnosti i dostupnosti istih koje bi omogućile nesmetano korišćenje od strane osoba sa nekim vidom invaliditeta. Postojanje arhitektonskih barijera kako u gradu tako i u samim institucijama u velikoj meri onemogućavaju aktivno učešće osobama sa invaliditetom u svim sferama

društvenog života. Sudovi, škole, ustanove kulture, zdravstva i sporta, organi lokalne samouprave samo su neki od objekata koji su nedostupni osobama sa invaliditetom i pored zakonske obaveze da iste prilagode u smislu odredaba Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom kao i Zakona o zabrani diskriminacije.

Istraživanje u kojoj meri su institucije u javnoj svojini prilagodile svoje ustanove osobama sa invaliditetom u smislu pristupačnosti i dostupnosti istih u skladu sa zakonskom regulativom je vršeno slanjem zahteva za pristup informacijama od javnog značaja na adrese institucija u javnoj svojini. Rezultate istraživanja prikazujemo kroz sledeći izveštaj:

Način podnošenja zahteva	Broj podnetih zahteva	Broj odgovorenih zahteva u zakonskom roku
poštom	282	106 (37.58%)
faksom	4	6
E-poštom:	/	1
lično (na pisarnicu)	20	4

	Valjevo	Novi Sad	Niš	Negotin	Novi Pazar	%
Broj podnetih zahteva	36	97	94	30	49	100
Broj zahtevana koje je odgovoreno u roku	17	41	43	11	6	38,56%
Broj zahtevana koje je odgovoreno van roka	1	/	/	4	9	4,56%
Broj zahtevana koje nije odgovoreno	18	46	51	15	34	53,13%

MREŽA CHRIS – Odbori za ljudska prava u Srbiji

	Valjevo	Novi Sad	Niš	Negotin	Novi Pazar
Broj ustanova koje imaju rampu	2	40	22	3	17
Broj rampi koje zadovoljavaju propisane standarde	NE	uglavnom DA	NE	NE	NE
Broj ustanova sa odgovarajućom širinom vrata	5	72	36	10	1
Broj ustanova sa zaštitnim rukohvatima	4	66	26	4	17
Broja ustanova u kojima je omogućeno horizontalno i vertikalno kretanje osobama sa invaliditetom	0	15	8	3	3
Broj ustanova koje imaju šaltere odgovarajuće visine	0	52	2	/	1
Broj ustanova koje imaju odgovarajuće toalete	0	12	4	1	1
Broj ustanova sa korisničkom signalizacijom za osobe oštećenog vida i sluha	0	6	3	0	1
Broj ustanova sa osobom zaduženom za asistenciju osobama sa Invaliditetom – Da li lica zadužena za asistenciju osobama sa invaliditetom znaju gestovni govor?	"	44/2	12/2	5/2	1
Broj ustanova sa informacijsko komunikacijskim sistemom, internet stranicom i sl. koje osobe sa invaliditetom mogu koristiti	1	20	17	3	1
Broj ustanova koje ispunjavaju zakonsku obavezu shodno odredbama zakona o profesionalnoj rehabilitaciji osoba sa invaliditetom	7/5	53/132	6/55	0/0	3

Veoma je mali broj ustanova koje su ispunile većinu kriterijuma i odredbi Pravilnika ali ni one nisu apsolutno prilagođene za korišćenje od strane osoba sa invaliditetom.

Samo iz nekih odgovora se može zaključiti da su ustanove upoznate sa odredbama Pravilnika o uslovima za planiranje i projektovanje objekata u vezi sa nesmetanim kretanjem dece, starih, hendikepiranih i invalidnih lica (Sl. glasnik RS, br.18/97), dok su ostali odgovori dobrim delom subjektivna procena lica koje je odgovaralo na pitanja u ime ustanove gde konstatuje, na primer, da je širina vrata „zadovoljavajuća“, „dovoljna“ i da „nažalost“ nemaju rampe.

Osim delom ustanova iz oblasti zdravstva, koje delimično ispunjavaju zakonske zahteve, svi ostali objekti nužni za nesmetani i samostalni život osoba sa invaliditetom nisu prilagođeni za korišćenje odnosno davanje usluga osobama sa invaliditetom. To dovodi do direktne diskriminacije ovih osoba jer ih sprečava da budu aktivni članovi koji učestvuju u društvenim tokovima, i predstavlja direktno kršenje relevantnih zakona.

Ipak, opšti je utisak da je došlo do povećanja nivoa svešti organa, odnosno ustanova o značaju problematike dostupnosti objekata i da ima primera uspešnih rezultata saradnje civilnog sektora i relevantnih organa. Sve je to ipak na individualnom nivou, a društvo nije uspelo da uspostavi sistemski rešenja za sprovođenje vlastitih zakona i da ukaže poštovanje prema svojim članovima.

Da, ohrabruje nas činjenica da u odgovorima na Zahtev većina subjekata najavljuje da će u predstojećem periodu uložiti dodatne napore u cilju usklađivanja svojih objekata sa propisanim standardima koji se odnose na osobe sa invaliditetom.

Ali analiza ovogodišnjih odgovora i njihovo poređenje sa odgovorima iz prethodnih godina dovodi do neprihvatljivog i uznemirujućeg zaključka: Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom se ne poštuje i ne primenjuje.

Opšti je zaključak da, organi lokalnih samouprava i ostale državne institucije, uprkos zakonskoj obavezi da objekte u kojima obavljaju svoju delatnost učine dostupnim osobama sa invaliditetom, u najvećem broju slučajeva to ne čine i tako na indirektan način vrše akt diskriminacije preme osobama sa nekim od oblika invaliditeta.

Diskriminacija pripadnika LGBT populacije na teritoriji grada Niša primetna je u slučajevima govora mržnje u smislu Zakona o zabrani diskriminacije. Veliki broj grafita na gradskim objektima na nedvosmislen način diskriminišu pripadnike LGBT populacije i predstavljaju opasnu društvenu pojavu kojoj treba stati na put. Isti predstavljaju inicijalnu kapislu za teža dela učinjena iz mržnje a dokaz je napad na pripadnicu LGBT populacije u Beogradu isključivo jer je vidno nosila obeležja LGBT populacije.

12. Slučaj S.R. iz Kuršumlje, po osnovu seksualnog opredeljenja, od 15.12.2011. god., CHRIS Niš

Opis slučaja:

Kancelarija Mreže CHRIS iz Niša pružila je kako pravnu tako i vid socijalne pomoći S.R., pripadniku LGBT populacije iz Kuršumlje, koji je nakon javnog priznanja da je pripadnik iste ostao bez krova nad glavom što pokazuje da i najbliži krug porodice i prijatelja nema razumevanja za nekog ko je različitog seksualnog opredeljenja i kao takav biva stavljen na stub srama. S.M.-u je, od strane Mreže CHRIS, kancelarije Niš ponuđen smeštaj u Nišu ali je isti odbio i otišao za Beograd.

13. Slučaj NN iz Vršca, po osnovu seksualnog opredeljenja, od 16.02.2011.god., CHRIS Novi Sad

Opis slučaja:

Stranka otvoreno priznaje svoju polnu orijentaciju i živi sa muškarcem kao partnerom u istom stanu, u maloj sredini

i zbog toga sada ima problem zaposlenja u toj sredini. Stranka tvrdi da je zbog toga što je javnost upoznata sa njegovom polnom orijentacijom diskriminisan i da iz tih razloga gde god se pojavi za posao biva odbijen. Naravno sva ta odbijanja bivaju upakovana u odgovarajuću formu i uz prikladno obrazloženje, te mu je teško da dokaže da se radi o diskriminaciji.

14. Slučaj M.A iz Vršca, po osnovu seksualnog opredeljenja, od 18.03.2011.god., CHRIS Novi Sad

Opis slučaja:

Stranka kao muškarac ima drugačiju polnu orijentaciju – rodni identitet i zbog toga na poslu doživljava otvoreno vređanje i fizičke napade. Jednog kolegu je već tužio, ali mu i drugi prete. Svakodnevno sluša govor mržnje i diskriminaciju zbog njegove polne orijentacije. Plaši se da će zbog toga i posao koji trenutno ima izgubiti. Moli za podršku i pomoć, jer su u gradu Vršcu ljudi veoma neprijateljski orijentisani prema osobama druge polne orijentacije.

15. Slučaj lica iz Novog Sada, po osnovu seksualnog opredeljenja, od 30.10.2011.god.,CHRIS Novi Sad

Opis slučaja:

Stranka je u noći između 30. i 31. oktobra 2011. god. kao aktivista Novosadske grupe za podršku gej muškarcima „Izadi“ u večernjim časovima u Temerinskoj ulici kod „Carpetlanda“ prebijena od strane dvojice muškaraca NN. Tom prilikom je zadobio teške povrede po glavi zbog čega je bio u nesvesnom stanju oko dvanaest sati. Ima izveštaje lekara o povredama, obavio je razgovore u SUP-u i podneta je krivična prijava protiv NN lica.

Nakon par dana bolovanja od strane poslodavca je obavešten da nema dovoljno posla u prodavnici metraže za tri

prodavca te da ga ne može zaposliti za stalno. Do tada je radio dva meseca na probnom radu ali bez ugovora. Stranka je izjavila da smatra da njegov otkaz nije uslovljen njegovom rodnom orijentacijom, te da ne želi da se u tom pogledu pokreće postupak.

S obzirom da je ovaj slučaj izazvao veliku medijsku pažnju, od strane advokata kancelarije u Novom Sadu upućen je dopis Policijskoj upravi u Novom Sadu sa molbom da nas pismeno obaveste o trenutnom stanju u predmetu, te ako je to u skladu sa pravilima struke i i njihovim ovlašćenjima da nam odgovore na sledeća pitanja:

- koji je broj predmeta i ko je od inspektora zadužen za taj slučaj
- koje su do sada preduzete radnje od strane državnih organa na otkrivanju identiteta NN učinilaca

Diskriminacija pripadnika LGBT populacije na teritoriji Vojvodine primetna je u slučajevima govora mržnje, zaposlenja, fizičkih napada, u smislu Zakona o zabrani diskriminacije.

GAYTEN-LGBT

Centar za promociju LGBTIQ prava

Godišnji izveštaj o diskriminaciji za 2011. godinu

Kao i prethodnih godina, događaj koji je veoma značajno uticao na LGBTIQ zajednicu i javnost jeste ponovni pokušaj organizovanja Parade ponosa 2011. Pretnje neofašističkih grupa, istupanja predstavnika Srpske pravoslavne crkve, političara, te nespremnost države da omogući LGBTIQ građanima i građankama, kao i drugim, ostvarenje Ustavom zagantovanih prava, uzrokovalo je zabranu proslave svetskog dana LGBTIQ prava u Beogradu.

U periodu aktuelizovanja problematike LGBTIQ osoba u medijima u vezi sa Paradom ponosa (septembar – oktobar), intenziviranja slike nasilja, te nespremnosti i neefikasnosti institucija, dolazi do tendencije rasta broja poziva na **LGBT SOS Telefonu**.

Prethodno se reflektuje u većem broju poziva koji se odnose na strah, anksioznost, uznemirenost u vezi sa ličnom sigurnošću i bezbednošću, percepcije vlastitog identiteta u sredini u kojoj žive, odlasku na LGBTIQ mesta okupljanja, te nepoverenju u državne servise i institucije kojima bi trebalo da se obrate u slučaju nasilja.

U ovom periodu, takođe, postoji rast broja poziva koji se odnose na mogućnosti emigriranja iz zemlje, dobijanja azila u inostranstvu, emigracionih viza i slično.

Od ukupnog broja poziva kada su u pitanju osobe koje se identifikuju kao gej muškarci, ili kao homoseksualni muš-

karci, 79 procenata poziva na LGBT SOS telefonu se odnosilo na probleme izolacije, straha od reakcije roditelja u pogledu otkrivanja vlastitog identiteta, kao i sredine u kojoj se školuju ili rade. Problemi otvorenih pretnji nasiljem se reflektuju u 27 procenata poziva, koji se, pre svega, odnose na probleme neprestanog dobacivanja, pretnji, verbalnog ponižavanja i zlostavljanja, sve do fizičkog nasilja. Izvestan broj poziva se odnosio na pitanja posredne diskriminacije, što se očitava u nemogućnosti dobijanja posla, nejednakom postupanju prema zaposlenima, kao i otpuštanju sa posla. Očigledno je, na osnovu analize poziva, da su u manjim mestima u Srbiji svi navedeni problemi učestaliji i kompleksniji.

Slična problematika je zastupljena kada je lezbejska populacija u pitanju. U periodu organizovanja predviđene Parade ponosa 2011., te napada na LGBT osobe ubrzo nakon toga, čak 36 procenata poziva se odnosio na strah od izlaska iz kuće i ostala pitanja lične sigurnosti.

Nastavlja se tendencija porasta poziva trans osoba, od koji se 64 procenata odnosio na probleme „pravne promene pola“, (ne)mogućnosti promene ličnih dokumenata, pitanja statusa studenata/kinja i zaposlenih lica (tokom i nakon tranzicije). Veliki broj trans osoba je izražavao iskustva u sferi posredne i neposredne diskriminacije, što se očituje u nemogućnosti zapošljavanja, kao i zadržavanja na postojećem radnom mestu.

Trans osobe starosne dobi do 26 godina prijavljuju veliki broj problema u odnosu na probleme u porodici (otkrivanja svog identiteta roditeljima i straha od njihove reakcije), te u interakciji sa sredinom (vršnjačko maltretiranje, odbacivanje, pretnje, izolacija).

Zajedničko za, gotovo sve pozive trans osoba jesu pritužbe na rad institucija: na nejednaku i neujednačenu praksu, neznanje i nesenzitivnost službenika/ca, te sporost i neefika-

snost, što stavlja trans osobe u vrlo tešku situaciju „pravnog vakuuma“, te konsekvantno dolazi do nemogućnosti za školovanje, rad, zaposlenje i ostvarenje drugih prava.

Još uvek veliki broj trans osoba, usled višestruke diskriminacije, vidi seksualni rad kao jedinu mogućnost zarade, čime se nastavlja dalja diskriminacija.

I Azil

Učestalije pozive koji se odnose na pitanja emigracije iz Srbije, mogućnosti dobijanja azila u inostranstvu, ilustrovaćemo sledećim primerima (uz dozvolu klijenata koji su nam se obratili).

1. Našoj organizaciji se obratio muškarac B. zbog neprijatnosti koje je doživeo zbog svoje seksualne orijentacije. Kao student Pravoslavnog Bogoslovske fakulteta u Beogradu, a usled stava koji Srpska pravoslavna crkva ima prema LGBT osobama, osećao je da je primoran da prikriva svoja osećanja i identitet. Kada je otvoreno rekao da ja gej dobijao je u više navrata pretnje od kolega sa fakulteta. U porodici je takođe doživeo neprijatnosti zbog svoje seksualne orijentacije, što je dovelo do niza problema, posebno u komunikaciji sa ocem i bratom. Nakon saznanja da je u vezi sa osobom istog pola, brat ga je i fizički napao, te mu naneo nekoliko lakših i težih telesnih povreda. B. je zatražio pravnu pomoć u vezi sa procedurom zahteva za dobijanje azila u inostranstvu, nakon čega je u inostranstvu započeo ovu proceduru.
2. Iz manjeg mesta u Srbiji nam se obratio gej muškarac S., koji prijavljuje da trpi neprestane verbalne i fizičke napade u sredini u kojoj živi jer je „prepo-

znat“ kao gej. S. takođe navodi da se više puta obraćao policiji radi zaštite, međutim da je reakcija službenika policije bila neprijateljska i diskriminatorna. S. ne vidi način za razrešenje svoje situacije osim trajnog napuštanja zemlje, te je od naše organizacije zatražio pomoć za dobijanje azila u jednoj evropskoj državi.

II Diskriminacija u sferi zapošljavanja i na radnom mestu

U okviru međunarodnog projekta „Upravljanje različitostima pri zapošljavanju“ (Diversity Management in Employment) u realizaciji organizacija Skuc LL, Slovenija, Kontra, Hrvatska, Gayten-LGBT i Sindikat Nezavisnost, Srbija, urađeno je interno istraživanje na uzorku od 40 LGBTIQ osoba iz Srbije, starosne dobi od 16 do 32 godine, sa sledećim rezultatima:

- 96 % LGBTIQ ispitanika/ca ne bi nikada otkrilo svoju seksualnu orijentaciju/rodni identitet na radnom mestu u okviru vladinih institucija/sektora
- 97 % LGBTIQ ispitanika/ca ne bi nikada otkrilo svoju seksualnu orijentaciju/rodni identitet na radnom mestu u okviru privatnog biznisa/sektora
- 27 % LGBTIQ ispitanika/ca ne bi nikada otkrilo svoju seksualnu orijentaciju/rodni identitet na radnom mestu u okviru nevladinog sektora

Projekat obezbeđuje obuku za sindikate, poslodavce i predstavnike države, sa ciljem da se razviju i primene dobre prakse (saradnja sa veoma uspešnim sindikatom UNISON iz Velike Britanije u pogledu poštovanja prava i problema

LGBT radnika/ca), takođe uz štampanje publikacija i održavanje seminara u raznim zemljama.

Kao što smo u prethodnom delu teksta naveli, veliki broj problema, LGBTIQ osoba koje nam se obraćaju, odnosi se na sferu rada i zapošljavanja. Navodimo primere koji reflektuju ovu problematiku:

1. Našoj organizaciji se obratio gej muškarac iz manjeg grada u Srbiji. Iako poseduje sve potrebne kvalifikacije, naš klijent nikako nije uspevaio da dobije posao na mestu vaspitača u ustanovi za decu predškolskog uzrasta. U nekoliko navrata je zatražio da mu članovi konkursne komisije obrazlože u čemu su njegovi profesionalni nedostaci, te nije ušao ni u jedan uži izbor. Nakon insistiranja jedan član komisije mu je u privatnom kontekstu „dobronamerno“ saopštio da je suviše feminiziran, te da ustanova ne može da rizikuje da mu dopusti rad sa decom usled moguće reakcije roditelja (protivljenja da im gej muškarac vaspitava decu). Naš klijent se plaši da nigde neće moći da dobije posao u struci, a ukoliko ga i dobije da može imati veliki broj problema usled svoj identiteta.
2. Trans žena Lj. iz jednog grada u Srbiji se obratila našoj organizaciji, jer je započela proces tranzicije (promene pola) u toku radnog odnosa u srednjoj školi. Lj. je bila izložena neprestanim pritiscima i mobingu u radnoj sredini. Zatražila je pomoć naše pravne službe, ali nije bila spremna za dalje izlaganje svog identiteta tokom mogućeg pravnog procesuiranja svog slučaja. Lj. je smatrala da je nemoguće da nastavi da radi kao profesorka imajući u vidu da je trans žena, te je usled toga zatražila azil u jednoj evropskoj državi.

III Promena ličnih dokumenata

Kao što se navodi u analizi naše pravne konsultantkinje Slavoljupke Pavlović¹: „Postojanje procedura i mogućnost promene ličnih i identifikacionih dokumenata (lična karta, pasoš, vozačka dozvola, izvodi iz matičnih knjiga, diplome, radne knjižice itd.) su od vitalnog značaja za transrodne osobe da bi živele u skladu sa željenim polom i rodom. Ključna je promena dva podatka i to ličnog imena i oznake pola, a u Srbiji i jedinstvenog matičnog broja građanina/ke, budući da on otkriva i pol osobe.“

S obzirom na postojanje pravne praznine kada je problematika trans osoba u Srbiji, naša organizacija je imala do sada veliki broj različitih slučajeva po ovom pitanju, od kojih navodimo nekoliko.

1. Naša klijentkinja Lj. nam se obratila usled problema promene imena i pola na diplomi o završenom fakultetu i na uverenju o položenom državnom ispitu. Nadležni iz obe institucije su uporno odbijali da izvrše promenu ovih dokumenata i pored intervencija predstavnice naše organizacije. Nadležne ustanove su potom zatražile preporuku od Ministarstva za državnu upravu i lokalnu samoupravu, ljudska i manjinska prava, čiji je prvi odgovor bio da oni nisu nadležni za ova pitanja, da bi, nakon što im se naša organizacija obratila, uputili ceo slučaj na nadležni sud i sprovođenje vanparničnog postupka. S obzirom da je naša klijentkinja izvršila promenu ličnih dokumenata, a imajući u vidu i prethodne slučajeve iz prakse, u daljoj komunikaciji sa nadležnim ustanovama našoj klijentkinji su izdata nova dokumenta bez sudskog postupka.

---

1 „Analiza pravnog položaja transrodnih i transseksualnih osoba u Republici Srbiji“, Slavoljupka Pavlović, 2012

IV Javni prostor i nasilje

Postoje zabeleženi slučajevi napada na LGBTIQ osobe, naročito u periodu predviđenom za održavanje Parade ponosa 2011.

U Beogradu, kao i u drugim mestima u Srbiji, osvanuo je veliki broj fašističkih grafita koji pozivaju na smrt LGBTIQ osoba, te vršenja nasilja nad njima. Postavlja se pitanje koje su nadležnosti države u pogledu uklanjanja ovih grafita koji su protivni Krivičnom zakonu i Zakonu o prekršajima. Nakon više intervencija kod Komunalne inspekcije grada Beograda, neki grafiti su konačno uklonjeni, ali tako što je naloženo kućnim savetima zgrada da se pobrinu za njihovo uklanjanje što je nailazilo na otpore stanara.

1. LGBTIQ aktivista Z. je zamolio devojkicu koja je ispivala fašističke grafite na zidu zgrade u blizini njegovog mesta stanovanja da prestane to da radi, na šta je ona pristala. Iste večeri pomenuta devojkica se pojavila sa grupom mladića koji su sačekali Z. ispred zgrade i verbalno i fizički ga napali.
2. Grupa LGBTIQ osoba se vraćala kući sa jednog skupa iz centru grada kada ih je presrela i napala grupa mladića. Ovaj slučaj nije prijavljen policiji usled straha i nepoverenja u njihovu efikasnost.

V Diskriminacija u okviru sfere obrazovanja

Jedino do sada objavljeno istraživanje² koje se bavi analizom jednog broja srednjoškolskih udžbenika u odnosu na tretman fenomena homoseksualnosti sprovela je organizacija

---

2 Brošura „U susret (ne)homofobiji“, Gayten-LGBT, Beograd, 2011

Gayten-LGBT.³ O transrodnosti, interseksualnosti, biseksualnosti i transpolnosti u srednjoškolskim i osnovnoškolskim udžbenicima do sada nema objavljenih istraživanja. Niz otvoreno diskriminativnih primera sadržaja pojedinih srednjoškolskih učila koji će u nastavku teksta biti navedeni potiču iz pomenute brošure *Ka nehomofobičnoj srednjoj školi*, koja sadrži (kvalitativnu i kvantitativnu) analizu udžbenika iz sociologije, istorije umetnosti, filozofije, biologije, psihologije i Ustava i prava građana u upotrebi tokom 2007. godine. Uz to, u brošuri su izneti i rezultati istraživanja stavova srednjoškola/srednjoškolke u vezi s različitim (nevećinskim) seksualnim i emotivnim odnosima s jedne strane, odnosno gej osobama s druge. Na strani 177., među zaključcima istraživanja navodi se zabrinjavajući podatak da svaka/i peta/i ispitanica/ispitanik gej osobama poriče čak i pravo na život i smatra da ih treba istrebiti.

Sva istraživanja udžbenika obuhvatila su kvantitativnu i kvalitativnu, odnosno analizu vizuelnog sadržaja (gde je to primenjivo), korišćenog jezika, opšteg i partikularnog epistemološkog okvira, konkretnih primera korišćenih u udžbenicima, kao i literature koju su autori/autorke udžbenika koristili/e u prikazu (homo)seksualnosti, seksualnih orijentacija i ponašanja, ali i (ne)vidljivosti LGBTTIAQ istorijskih i savremenih ličnosti. U nastavku navodimo neke od zaključaka sprovedenih analiza u odnosu na tretman istopolne seksualno-emotivne orijentacije, ljudske seksualnosti i tretmana homoseksualnosti do kojih su autori/autorke istraživanja došli/e.

Autorka analize i preporuka za poboljšanje udžbenika iz Sociologije⁴, dr Ivana Spasić (sociološkinja) u razmatranju

3 Vidi *Ka nehomofobičnoj srednjoj školi. Analiza dela srednjoškolskih udžbenika u vezi sa tretmanom homoseksualnosti*. Urednik: Dušan Maljković, Gayten-LGBT, Beograd, 2008.

4 Analiza udžbenika *Sociologija* za III razred stručnih škola i IV razred gimnazije (izdavač: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd

tematike roda, seksualnosti i homoseksualnosti nedvosmisleno konstatuje da „homoseksualnost (i druge manjinske prakse i identiteti), kao tema, pitanje i pojava ne pominje se nigde, ni u kom obliku, ni u najimplicitnijem sadržaju. Čitaoci ove knjige ne mogu iz nje steći nikakvu ideju da nešto takvo postoji, niti u društvenoj stvarnosti, niti u sociologiji, kao predmet istraživanja i promišljanja. Celokupna oblast roda i seksualnosti jedva da je predstavljena“ (str. 15–16).

U udžbeniku za predmet Ustav i prava građana⁵ autor analize Milan Marinković između ostalog nalazi da iako je „problematici ljudskih prava posvećeno čitavo III poglavlje ovog udžbenika“, i uprkos tome što su prava seksualnih manjina „sastavni deo ljudskih prava u mnogim državama sveta, u samom udžbeniku se ona nigde ne pominju“ (str. 39).

Udžbenik iz Filozofije⁶ razmatrao je Dušan Maljković, uočavajući da je pomenuto nastavno učilo potpuno rodno nesenzibilno i neosetljivo na seksualne razlike, „politički neflektovano (a opet konzervativno pozicionirano)“, da „nigde ne dekonstruiše stereotipe kao izvore netolerancije, niti poziva na njihovo preispitivanje, tako da ne služi dominantnom trendu *vaspitanja za demokratiju*, niti doprinosi vrednostima tzv. otvorenog društva. Nevidljivost homoseksualnosti kao društvenog fenomena“ doprinosi njenom ostanku „u sferi prohibitovane sklonosti, sa svim sapripadajućim predrasudama“ (str. 77).

2005.) čiji su autori Milovan Mitrović i Sreten Petrović izložena je na stranama 11–27. pomenute brošure.

- 5 Autor udžbenika za III i IV razred stručnih škola i IV razred gimnazije (izdavač: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 2005.) je Radošin Rajović.
- 6 Autori udžbenika za IV razred gimnazije i srednje stručne škole su Mile Savić, Vladimir N. Cvetković i Nenad Cekić (izdavač: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 2004.). Analiza udžbenika je na stranama 55–80. brošure.

Autorka analize udžbenika za predmet Istorija umetnosti⁷ sprovedla je mr Ivana Pražić uz zaključak da je (homo) seksualnost „potpuno nezastupljena u udžbeniku“, u kom je predstavljena „istorija likovnih umetnosti koju su stvarali ne nužno aseksualni koliko pre svega heteroseksualni (implicitno: ne-homo i ne-biseksualni, kamoli transrodni) ljudi i tek poneka žena“ (str. 95). Dakle, mišljenje je autorke analize da je udžbenik napisan „u skladu s patrijarhalnim vrednosnim sistemom koji na jasan način normira seksualno ponašanje“ i da je zbog toga „seksualnost koja prelazi okvire takvog ponašanja shvaćena kao socijalna pretnja“ (str. 94).

Kristijan Ovari analizirao je udžbenike za nastavu iz predmeta Biologija,⁸ između ostalog zaključivši da nastavni program posmatra temu razmnožavanja „u užem smislu, pri čemu je program ograđen od bilo kakve priče o seksualnosti, ne razgraničavajući *polnost* i *seksualnost*, ne ukazujući na to da u ljudskim zajednicama postoje i kulturološki faktori koji utiču na dalji razvoj naše vrste“ (str. 104–105). Uz to, autor analize primećuje i da „program biologije nema u sebi homofobičnih elemenata“, ali da „čitalac kreće od poznatih načina razmnožavanja i stiče utisak da su to *normalni* načini razmnožavanja u živom svetu, što znači da je bilo kakav kontakt seksualnog karaktera u živom svetu koji nije nalik na *normalan* u stvari *nenormalan*, što je netačno, jer svi mehanizmi u prirodi su *normalni*, pitanje je samo koliko su učestali „ (str. 105).

Autorka analize različitih srednjoškolskih udžbenika iz psihologije⁹ Jelena Zulević obrađujući udžbenik Psihologije

---

7 Autorka udžbenika za I i II razred likovne i III razred ugostiteljsko-turističke škole je Vidosava Galović (izdavač: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 2003.).

8 Spisak analiziranih udžbenika je na stranama 102–103., a analiza na stranama 103–115. brošure.

9 Analiza udžbenika reprodukovana je na stranama 117–149. brošure, a njihov kompletan spisak dat je na strani 119.

za gimnazije između ostalog primećuje da se „homoseksualnost spominje na svega dva mesta“ od kojih se na jednom „otvoreno patologizuje“ svođenjem na „poremećen odnos hormona“ (str. 131–133.). U udžbeniku Psihologije za turističke, ugostiteljske i škole za lične usluge autorka nalazi da se „homoseksualnost pominje na samo dva mesta i to u odeljku posvećenom prostituciji!“, u problematičnom kontekstu gde se istopolna seksualno-emotivna orijentacija pominje posle „zoofilije i nekrofilije (oblici ponašanja koji su u svim klasifikacijama svrstani u psihičke poremećaje), odnosno u okviru dela o prostituciji koji se tretira kao patološki društveni fenomen“ (str. 135–136.).

S obzirom na alarmantne nalaze pomenutih analiza, u kojima se detaljno navode i analiziraju primeri kako direktne tako i indirektne diskriminacije, isključenja, kao i promovisanja netačnih stavova o istopolnoj seksualno-emotivnoj orijentaciji, ali i transrodnosti, transpolnosti i interseksualnosti u do sada analiziranim udžbenicima, organizacije koje se bave promocijom prava, kulture, i egzistencije seksualnih manjina predlažu sledeće:

- 1) **Ustanovljavanje stručnog tima za analizu svih osnovnoškolskih i srednjoškolskih udžbenika** radi mapiranja i eliminacije diskriminativnih i netačnih (u odnosu na LGBTTIAQ populaciju) sadržaja iz svih nastavnih učila;
- 2) **Uvođenje afirmativnih i tačnih prikaza istopolne seksualno-emotivne orijentacije, transrodnosti, transpolnosti i interseksualnosti u sve udžbenike** (kako prirodnih, tako i društvenih nauka), uključujući i primere LGBTTIAQ pojedinaca/pojedinki kao deo istorijskih, ali i savremenih demokratskih društava;
- 3) **Uvođenje kontinuirane edukacije o istopolnoj seksualno-emotivnoj orijentaciji i oblicima ljudske**

seksualnosti, odnosno ljudskim pravima seksualnih manjina, kao i transrodnih, transpolnih i interseksualnih osoba u demokratskom društvu za nastavno/stručno osoblje u srednjim školama, čak, ali i zaposlene u Ministarstvu prosvete, Zavodu za unapređenje obrazovanja i vaspitanja i Nacionalnom prosvetnom savetu.

VI Diskriminacija u sferi zdravstva

Već dugi niz godina postoji sistemska diskriminacija LGBTIQ osoba (nepostojanje obuke, znanja, veština stručnog osoblja u radu sa LGBTIQ, zastareli, patologizujući pristup, neadekvatan i diskriminatoran tretman izvesnog broja osoba i dr.) i u okviru zdravstvenog sistema, međutim možda je najizrazitija kada su trans osobe u pitanju.

Iako nije postojala zakonska regulativa, proces promene pola se vršio u okviru privatne medicinske prakse na osnovu internih dogovora i pravila male grupe lekara, koja je imala apsolutnu moć u određivanju uslova bez ikakve kontrole i supervizije.

Kada je promena pola u pitanju u Srbiji, ona obuhvata trijadnu terapiju koja se sastoji od faze konsultacija sa psihijatrom, hormone terapije i hiruških zahvata. Jedan od problema jeste da prilikom promene pola iz ženskog u muški, te obavezne, kako je u ovdašnjoj praksi do sada bilo, „sterilizacije“ (odstranjivanja ženskih reproduktivnih organa), osobi se uskraćuje mogućnost biološkog roditeljstva. Postoje različita mišljenja po ovom pitanju u svetskoj stručnoj javnosti, kao i opravdavanje ovakvog pristupa medicinskim razlozima. Veliki broj trans osoba, koji je izvršio pravnu promenu pola, kao i medicinsku do stepena koji im odgovara, smatra da ovakav pristup nije nužan, već naprotiv – da se ne uzimaju u

obzir istinske potrebe i prava trans osoba. Postoje argumenti da je ovo vid opresivnog sprovođenja prisilne heteronormativnosti i rodne binarnosti, oduzimanja prava osobi da sama odlučuje o svom telu i zdravlju, te sagledavanja transrodnosti i transseksualnosti kao kontinuuma sa različitim stepenima. Države poput Australije, Novog Zelanda, susedne Hrvatske i drugih, kreirale su zakonski okvir koji omogućuje osobama „pravnu promenu pola“ bez ikakvih hormonskih i hirurških intervencija.

Prethodno se može ilustrovati kroz primer iz prakse.

Naš klijent P. želi da hirurški odstrani grudi i započne proces hormonalne terapije, ali ne želi da mu se hirurškim putem odstrane reproduktivni organi. Ova osoba nailazi na nerazumevanje lekara, iako su ovakvi primeri u inostranstvu česti. Naš klijent se oseća uslovljeno i izmanipulisano, te da lekari nemaju dovoljno znanja o celoj problematici transrodnosti, a da imaju apsolutnu moć odlučivanja, i da pritom uzimaju ogromne svote novca za svoj rad u privatnoj praksi. S obzirom na potpunu neuređenost po ovom pitanju u pravnoj i medicinskoj sferi, naš klijent je odlučio da emigrira u inostranstvo.

UDRUŽENJE STUDENATA SA HENDIKEPOM

Izveštaj o diskriminaciji osoba sa hendikepom za 2011. godinu

Udruženje studenata sa hendikepom je nevladina, ne-stranačka organizacija koja od 2000. godine radi na poboljšanju položaja mladih sa hendikepom kroz kreiranje uslova za inkluzivno, formalno i neformalno obrazovanje kao i kroz primenu socijalnog modela pristupa hendikepu. Pored obrazovnih, kulturnih i omladinskih programa, USH realizuje i antidiskriminacione programe pre svega kroz učešće u radu Koalicije protiv diskriminacije.

I Diskriminacija u obrazovanju

Mladi sa hendikepom su subgrupa populacije osoba sa hendikepom koja je jedna od društveno osetljivih grupa u Srbiji. Diskriminacija u visokom obrazovanju nije eksplicitno izražena u poređenju sa osnovnim nivoom obrazovanja. Za razliku od osnovnog, u visokom obrazovnom sistemu Srbije ne postoje otpori prilikom prijema studenata, međutim neravnomerni uslovi za studiranje, neprilagođeni visokoškolski objekti i sadržaji individualnim mogućnostima studenata, kao i brojne predrasude, predstavljaju oblik posredne diskriminacije.

U Beogradu ima oko 500 studenata sa različitim oblicima hendikepa, dok je na drugim univerzitetima u Srbiji taj broj daleko manji. Primera radi, broj studenata sa hendike-

pom koji studiraju na Univerzitetu u Kragujevcu je oko 10. Razloge bi trebalo tražiti u tome što je Beograd inače, u odnosu na ostatak Srbije, najpristupačnija sredina za život osoba sa hendikepom, te je samim tim i nivo podrške koju ove osobe dobijaju veći u odnosu na ostatak Srbije. Uprkos tome, ne postoji visokoškolska institucija koja je u potpunosti dostupna. Mnogi fakulteti i visoke škole nemaju mogućnost ni osnovnog pristupa zgradi, a dostupnost literature za studente sa oštećenim vidom je proces kojim se osim Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, nijedna visokoškolska institucija sistemski ne bavi. Veoma je izražena diskriminacija i prema studentima koji imaju oštećenje sluha. Iako postoje zakonske odredbe koje definišu izvođenje nastave na znakovnom jeziku za potrebe studenata koji komuniciraju koristeći srpski znakovni jezik, ovo pravo je nemoguće ostvariti. Zakon o visokom obrazovanju definiše izvor finansiranja prilagođavanja nastave studentima sa hendikepom po kome se sav teret stavlja na osnivača. Kako je osnivač uglavnom Republika Srbija koja za to nema budžetska sredstva studentima je onemogućeno da prate nastavu i na kvalitetan način usvajaju i reprodukuju znanja.

Tokom 2011. godine isplivao je još jedan problem u vezi sa studentima sa hendikepom, koji je postojao decenijama, ali nije bio u fokusu sve do septembra 2011. godine. Naime, radi se o smeštaju i ishrani studenata sa hendikepom u okviru ustanove Studentski centar Beograd. Studenti sa hendikepom, koji su upisani na državne institucije visokog obrazovanja, više decenija su bili smeštani u studentski dom „Mika Mitrović“ koji se nalazi u ulici Kralja Vladimira 33 na Voždovcu. Kriterijumi konkursa za useljenje u ovaj dom su bili drugačiji od kriterijuma koji su se odnosili na druge studentske domove i opštu studentsku populaciju. Studenti sa hendikepom, bilo da su brucoši ili se nalaze na višim godinama studija, dobijali su mesto u domu pre svega ukoliko imaju

zdravstvene teškoće, a status koji student ima na fakultetu ili visokoj školi je bio važan, ali ne i presudan. Ono što je takođe bila praksa je i to da su studenti, koji ne mogu samostalno obavljati svakodnevne aktivnosti, imali pravo da stanuju sa personalnim asistentom kojeg su samostalno birali a za kojeg su plaćali punu cenu koja je propisana za studenta. Tako su studenti i studentkinje, koji su koristili mogućnost prisustva asistenta, bili primorani da plaćaju duplu cenu stanarine, iako potreba za prisustvom dodatne osobe nije njihova slobodna volja već potreba bez koje ne mogu funkcionisati.

Zbog potreba rekonstrukcije doma Mika Mitrović, studenti stanari navedenog doma iseljeni su početkom septembra 2011. godine, a rok za iseljenje je bio svega nedelju dana. Iako se o rekonstrukciji Doma neformalno govorilo nekoliko godina unazad, ustanova Studentski centar Beograd nije kontaktirala ni Univerzitetski centar za studente sa hendikepom, niti Udruženje studenata sa hendikepom kako bi se osmislili koraci koji bi se preduzeli prilikom iseljenja studenata, a kojima ne bi bila narušena osnovna ljudska prava. Naime, studenti su iseljeni u četiri studentska doma, od kojih jedan nema menzu, a devojke koje se izuzetno otežano kreću su dobile sobu u tom domu. Razmeštanje studenata nije se obavilo po adekvatnim kriterijuma, kao što su na primer blizina fakulteta koji student studira ili pristupačnost doma, već su studenti koji su među prvima saznali za preseljenje birali domove u koje će se seliti.

Sam proces selidbe, uz izrazito kratak rok, mnogo neodmice, nedostatak informacija i jasne strategije, na mnoge studente sa hendikepom delovao je izuzetno frustrirajuće, a tome je dodatno doprinelo i to što je selidba vršena usred septembarskog ispitnog roka, usled čega je značajan broj studenata bio prinuđen da propusti termin polaganja ispita u okviru ovog ispitnog roka, čime je bilo ugroženo sticanje uslova za upis sledeće godine, a time i sticanje potrebnog sta-

tusa za konkurs za mesto u studentskom domu. Celokupnu situaciju dodatno je otežalo i to što niko nije imao informaciju na koji način će smeštaj biti obezbeđen studentima sa hendikepom naredne školske 2011/12. godine.

Najpre je Udruženje studenata sa hendikepom dobilo obaveštenje od predstavnika Službe smeštaja ustanove Studentski centar Beograd, da će od školske 2011/12. godine za studente sa hendikepom važiti jednaki kriterijumi za useljenje u dom kao i za studente bez hendikepa, od kojih je jedan od najvažnijih kriterijuma da se student finansira iz budžeta Republike Srbije.

Usled arhitektonske nedostupnosti visokoškolskih institucija, nerešenog pitanja prevoza do fakulteta, nepostojanja literature za studente sa oštećenim vidom, kao i neizvođenja nastave na znakovnom jeziku za osobe sa oštećenim sluhom, i drugih prepreka sa kojima se mladi sa hendikepom svakodnevno suočavaju, sticanje uslova za status budžetskog studenta je znatno teže ostvariti. Ukoliko bi kriterijumi za useljenje u domove za studente sa hendikepom bili jednaki kao i za studente bez hendikepa, imali bismo situaciju da bi izuzetno mali broj studenata, prema procenama, svega oko 10, bio u mogućnosti da dobije mesto u domu. Postavlja se pitanje, šta će biti sa ostalim studentima među kojima ima i onih kojima je zaista teško da pronađu alternativni smeštaj. Što zbog loše materijalne situacije, što zbog toga što je u Beogradu gotovo nemoguće pronaći stan u kom osoba koja, primera radi, koristi kolica, može da živi.

Nakon intenzivnih pregovora, postignut je dogovor da je obezbeđivanje jednakih mogućnosti u studiranju za sve studente osnovni i neophodan preduslov za razvoj socijalne inkluzije u okviru visokog obrazovanja. Sistemski oblici podrške, kao i afirmativne mere neophodne su zarad izjednačavanja mogućnosti studenata iz marginalizovanih grupa, uključujući i studente sa hendikepom. Sistematično i sistem-

ska rešavanje problema smeštaja studenata sa hendikepom u studentske domove u datom trenutku je neophodno i rekonstrukciju studentskog doma Mika Mitrović treba iskoristiti kao početni korak, do trenutka kada svi studentski domovi budu istinski dostupni, po svetskim i domaćim standardima.

II Zdravstvena zaštita studenata sa hendikepom

Jedan od problema sa kojima se suočava veliki deo studentske populacije, a među kojima su i studenti sa hendikepom jeste pravo na zdravstvenu zaštitu. Naime, važeći Zakon o zdravstvenom osiguranju propisuje da studenti ne mogu nakon navršenih 26 godina starosti da ostvare pravo na pregled u Zavodu za zdravstvenu zaštitu studenata Beograd, već u domu zdravlja koji se nalazi u mestu boravka studenta. Ova odredba u velikoj meri diskriminiše studente prema starosnom dobu jer postoje osobe koje su iz objektivnih ili subjektivnih razloga upisale fakultet mnogo godina kasnije od završetka srednje škole. Ovaj problem je još izraženiji kod studenata sa hendikepom ukoliko se uzme u obzir to, da zbog neravnopravnih uslova tokom osnovnog i srednjeg obrazovanja, kao i periodičnih zdravstvenih teškoća koje su imali mladi sa hendikepom, postoji određen broj studenata sa hendikepom koji su kasnije upisivali fakultete i visoke škole. Uzimajući u obzir činjenicu da veći broj studenata sa hendikepom koji studiraju u Beogradu nisu iz Beograda, a da često nisu u prilici da organizuju odlazak do svog mesta da bi obavili zdravstveni pregled, ovi studenti ostaju bez adekvatne zdravstvene podrške koja im je potrebna.

Zavod za zdravstvenu zaštitu studenata Beograd, nakon reagovanja Udruženja studenata sa hendikepom, se obratio Ministarstvu zdravlja u želji da se pronađe način na koji će

se problem rešiti. Međutim, Ministarstvo zdravlja je uputilo odgovor pisanim putem u kom je pored ostalog stajalo da nije moguće doneti odluku koja je u suprotnosti sa Zakonom o zdravstvenom osiguranju. Kao odgovorna institucija, vođena lekarskom etikom, Zavod za zdravstvenu zaštitu studenata Beograd je potpisao Ugovor o donaciji sa Udruženjem studenata sa hendikepom i kroz donaciju obezbedio pregled studentima sa hendikepom. Međutim, ovi pregledi bili su u svrhu konkurisanja za smeštaj u dom, ali pitanje ostalih potreba za adekvatnom zdravstvenom zaštitom studenata sa hendikepom ostalo je nerešeno.

III Diskriminacija osoba sa hendikepom prilikom zapošljavanja

Od trenutka kada je Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom stupio na snagu, a posebno od kada su stupili na snagu članovi koji se odnose na obavezu poslodavaca da zapošljavaju osobe sa hendikepom prema utvrđenim kvotama, došlo je do većeg interesovanja poslodavaca za radno angažovanje ovih osoba. Međutim, često se osobe sa hendikepom suočavaju sa brojnim predrasudama poslodavaca i kolega, ali ono što dodatno otežava situaciju je i diskriminacija od strane onih državnih organa čija je uloga da podstiču i afirmišu zapošljavanje osoba sa hendikepom. Jedan takav primer dogodio se u januaru 2011. godine.

Naime, J.Č. je osoba sa hendikepom koja je stekla potpuno oštećenje vida, a nalazila se na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje i pokrenula je postupak procene radne sposobnosti. S obzirom na to da je u Udruženju studenata sa hendikepom pristizao veliki broj oglasa za prijem na određeno radno mesto, a da su osobe sa hendikepom imale prioritet, J.Č. je odlučila da se prijavi na neko od ponuđenih radnih mesta koja su bila u skladu sa njenim kompetencijama i

interesovanjima. Međutim, da bi poslodavac mogao da evidentira zaposlenog/u kao osobu sa invaliditetom neophodno je da osoba sa invaliditetom ima rešenje Nacionalne službe za zapošljavanje u kom se definiše da li se osoba zapošljava pod opštim ili posebnim uslovima ili da osoba poseduje rešenje o kategorizaciji. Doživljavajući sam čin procene radne sposobnosti kao situaciju u kojoj će stručnjaci proceniti da li je neophodna dodatna podrška prilikom zapošljavanja, J.Č. je pokrenula postupak procene. Nakon obavljenih analiza kod lekara specijalista, popunjavanja socijalne ankete i ostalih administrativnih procedura, u zakonski predviđenom roku J.Č. je dobila rešenje u kom se navodi da je utvrđen treći stepen teškoća i prepreka u radu i da je J.Č. osoba sa invaliditetom koja se ne može zaposliti i održati zaposlenje ni pod opštim ni pod posebnim uslovima. Kako je J.Č. tvrdila, ona je na razgovoru tokom kog je vršena procena, rekla da se dobro oseća i da je veoma motivisana za rad. Uprkos tome, stiglo je rešenje po kom se isključuje ta mogućnost. Nezadovoljna odlukom, J.Č. se najpre obratila Udruženju studenata sa hendikepom. Udruženje je u saradnji sa advokatskom kancelarijom „Nenad Cvjetičanin“, koja organizuje besplatnu pravnu podršku za članove i članice Udruženja koji su se našli u situaciji diskriminacije, poslalo pritužbu instituciji Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, a uložena je i žalba na rešenje Nacionalne službe za zapošljavanje.

U junu 2011. godine Poverenica za zaštitu ravnopravnosti donela je mišljenje u kom se između ostalog navodi: „Izvršen je akt diskriminacije u oblasti rada na osnovu invaliditeta, propisan članom 16 Zakona o zabrani diskriminacije u vezi sa članom 26, stav 1. Zakona o zabrani diskriminacije“. Poverenica je dala i adekvatne preporuke

Zatim je, u avgustu, Nacionalna služba za zapošljavanje Filijala za grad Beograd, donela novo rešenje po kom je J.Č. utvrđen 2. stepen teškoća i da je moguće zaposlenje pod posebnim uslovima, čime je otklonjen čin diskriminacije.

PRAxis

Doprinos godišnjem izveštaju Koalicije protiv diskriminacije za 2011. godinu

I Uvod

Tokom 2011. godine Praxis je sprovodeći aktivnosti u okviru svog mandata pratio sprovođenje zakona, strategija i akcionih planova u praksi. Propisi čije sprovođenje je bilo posebno praćeno su: Zakon o zabrani diskriminacije, Zakon o matičnim knjigama, Zakon o prebivalištu i boravištu građana, Zakon o socijalnoj zaštiti, Zakon o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja, Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Pravilnik o načinu i postupku ostvarivanja prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja. Pored toga, posebno je praćeno sprovođenje Akcionog plana za sprovođenje Strategije za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji.

U pogledu informisanja Roma¹ o načinu ostvarivanju prava i mehanizmima zaštite od diskriminacije održano je sedam dvodnevni radionica za predstavnike romskih nevladinih organizacija i lokalne donosioce odluka i devet jednodnevni radionica za stanovnike neformalnih naselja. Svi prisutni upoznati su sa mehanizmima zaštite od diskriminacije, pojmom i pojavnim oblicima diskriminacije. Imajući u vidu mali broj pritužbi Povereniku za zaštitu ravnopravnosti koje

---

1 Svi pojmovi izraženi u gramatičkom muškom rodu, podrazumevaju prirodni ženski i muški rod lica na koje se odnose.

se odnose na nacionalnu pripadnost kao osnov diskriminacije² i iskustva stanovnika neformalnih naselja i romskih aktivista sa kojima su održane radionice, utisak koji se nameće je da je neophodno raditi na osnaživanju romskih nevladinih organizacija da se bore protiv diskriminacije i da je podizanje svesti o problemima diskriminacije i načinima za zaštitu od nje neophodno sprovoditi intenzivnije nego do sada.

U februaru 2011. godine zajedno sa partnerskim organizacijama – Regionalnim centrom za manjine, Mrežom odbora za ljudska prava – CHRIS i Centrom za ekologiju i održivi razvoj podnet je izveštaj iz senke Komitetu Ujedinjenih nacija za eliminaciju rasne diskriminacije³. U izveštaju su posebno naglašeni problemi koji se odnose na diskriminaciju u obrazovanju, pristupu ličnim dokumentima, problemi u ostvarivanju prava na adekvatno stanovanje, prijavu prebivališta i boravišta i pristup drugim pravima iz Konvencije. Nakon razmatranja periodičnog izveštaja Republike Srbije i pristiglih izveštaja Komitet za eliminaciju rasne diskriminacije usvojio je preporuke iz podnetog izveštaja iz senke u pogledu problema koji se odnose na diskriminaciju Roma i preporučio Republici Srbiji da preduzme korake da nijedno iseljenje neformalnih naselja ne predstavlja prinudno iseljenje kao i da se uspostavi proceduralna zaštita koja će omogućiti poštovanje ljudskog dostojanstva stanovnika neformalnih naselja. U pogledu pravno nevidljivih lica, Komitet je preporučio Republici Srbiji da izvrši neophodne izmene propisa kako bi se osiguralo da sva lica koja ne poseduju lična dokumenta

---

2 Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2010. godinu, strana 39, online: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/files/Redovan%20godisnji%20izvestaj%202010.pdf>

3 Informacije podnete Komitetu za eliminaciju rasne diskriminacije povodom Inicijalnog izveštaja Srbije, online: http://www.praxis.org.rs/index.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=189

moгу da se upišu u matične knjige i da nakon toga ostvare prava koja im pripadaju⁴.

Kao posebne celine u kojima je primećena sistemska diskriminacija navodimo:

- pravno nevidljiva lica
- nemogućnost ostvarivanja prava iz socijalne zaštite za interno raseljena lica koja su stanovnici neformalnih naselja
- ostvarivanje prava na adekvatno stanovanje
- član 85. Zakona o parničnom postupku – ograničenje prava na pristup sudu građanima koji nemaju dovoljno novca da plate usluge advokata

II Pravno nevidljiva lica

Tokom 2011. godine regulisanje naknadnog upisa u matične knjige rođenih i omogućavanje svim građanima da ostvare pravo na pravni subjektivitet i dalje nije sprovedeno. Sitni pomaci u pravcu rešavanja problema pravno nevidljivih lica su učinjeni, ali smatramo da potreba za ozbiljnijim rešavanjem pitanja ostvarivanja prava na pravni subjektivitet pravno nevidljivih lica još uvek postoji.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, državnu upravu i lokalnu samoupravu je u junu predložilo Ministarstvu pravde da se uvede poseban vanparnični postupak kojim bi se pravno nevidljivim licima omogućilo da ostvare pravo na pravni subjektivitet a da se odgovarajući pro-

---

4 Videti paragrafe 14 i 17 Zaključnih razmatranja komiteta za eliminaciju rasne diskriminacije, CERD/C/SRB/CO/1, online: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/421/10/PDF/G1142110.pdf?OpenElement>

pisi u oblasti upravnog postupka i načina vođenja matičnih knjiga ne menjaju. Istovremeno, Ministarstvo je izdalo Instrukciju o načinu rada organa koji rešavaju u postupku u oblasti matičnih knjiga po zahtevima za naknadni upis činjenice rođenja u matičnu knjigu rođenih koja, nažalost samo predstavlja kompilaciju već postojećih odredbi Zakona o opštem upravnom postupku. Pored toga, u cilju olakšavanja upisa u matične knjige rođenih izmenama i dopunama Zakona o administrativnim taksama ukinute su takse za izdavanje rešenja o naknadnom upisu. U međuvremenu, problem koji se odnosi na nemogućnost dobijanja ličnih dokumenata i dalje postoji – neregulisana procedura naknadnog upisa u matične knjige rođenih i odredbe o prijavi rođenja deteta koje ne odgovaraju stvarnosti u kojoj žive Romi.

Sredinom 2011. godine Praxis je u saradnji sa Centrom za unapređivanje pravnih studija podneo Ustavnom sudu Srbije Inicijativu za ocenu ustavnosti Zakona o matičnim knjigama – odredbi koje se odnose na naknadni upis u matične knjige rođenih. Smatrajući da su odredbe Zakona o matičnim knjigama u nesrazmeri sa položajem pravno nevidljivih lica i da su propisani uslovi za koje se unapred zna da ne mogu biti ispunjeni, odredbe koje se odnose na naknadni upis u matične knjige predstavljaju primer posredne diskriminacije i u suprotnosti su sa Ustavom Republike Srbije i potvrđenim međunarodnim dokumentima.

U međuvremenu veliki broj pravno nevidljivih lica ne može da ostvari prava na zdravstvenu zaštitu, zaposlenje, socijalnu zaštitu, ne može da sklopi brak niti da ostvari nijedno od prava koja su garantovana drugim građanima Srbije.

Porodica Emimi – pravno nevidljiva lica koja su diskriminirana u postupku pred organom koji je trebalo da ih upiše u matične knjige rođenih

Slučaj porodice Emimi o kom je Praxis pisao u prošlogodišnjem izveštaju Koalicije protiv diskriminacije tokom 2011. godine približio se dobijanju sudskog epiloga. Podsećanja radi, podneta je tužba za utvrđivanje diskriminacije, jer je upravni organ u jednom od rešenja koja su doneta u postupku naknadnog upisa u matične knjige rođenih naveo da zbog „povećanog priliva lica romske nacionalnosti koja za sebe i svoju decu tvrde da su rođeni u Novom Sadu“ i zbog bojazni da će „brzopleto, neozbiljno i neoprezno“ odlučivanje po njihovim zahtevima izazvati „masovnu pojavu sličnih zahteva lica romske nacionalnosti“. Doneta je prvostepena, nepravnosnažna presuda kojom je utvrđeno da je Grad Novi Sad svojim postupanjem izvršio diskriminaciju prema porodici Emimi i naloženo je Gradskoj upravi Novi Sad da objavi presudu u celosti u dnevnom listu „Politika“. Grad Novi Sad je izjavio žalbu u kojoj se navodi da diskriminacija nije izvršena jer upravni postupak još uvek nije okončan i zbog postojanja sumnje da pravno nevidljiva lica koja Praxis zastupa u ovom slučaju imaju dokumenta. Inače, u upravnom postupku koji se vodi za tri člana porodice Emimi doneto je ukupno 15 prvostepenih negativnih odluka a sam postupak traje preko tri godine. Čeka se drugostepena sudska odluka o utvrđivanju diskriminacije.

III Nemogućnost ostvarivanja prava iz socijalne zaštite za interno raseljena lica koja su stanovnici neformalnih naselja

Imajući u vidu da veliki broj Roma interno raseljenih sa Kosova stanuje u neformalnim naseljima, ispod granice siromaštva, a da zbog nemogućnosti prijave prebivališta na

adresama na kojima stanuju ne mogu da ostvaruju prava na materijalna davanja iz socijalne zaštite, smatramo da je novi Zakon o socijalnoj zaštiti sistemski diskriminisao stanovnike neformalnih naselja. Zbog rigoroznog režima prijave prebivališta koji je predviđao sada već bivši Zakon o prebivalištu i boravištu građana, stanovnici neformalnih naselja ne mogu da ostvare prava na materijalno obezbeđenje porodice (sada novčanu socijalnu pomoć) niti druga periodična davanja iz socijalne zaštite.

Stanovnici neformalnih naselja koji ne mogu da ostvare prava na materijalna davanja iz socijalne zaštite uglavnom su interno raseljena lica sa Kosova i na njih se, pored ionako restriktivnog Zakona primenjuje i Uredba o postupku utvrđivanja ispunjenosti propisanih uslova za izdavanje pasoša za lica sa područja Kosova i Metohija (Sl. glasnik RS, broj 76/2006) kojom je predviđeno da policijski službenici vrše bezbednosne i druge provere pre odobravanja zahteva za prijavu prebivališta. Kako se ovde radi o licima koja ispunjavaju sve zakonom propisane uslove za ostvarivanje prava na socijalnu pomoć osim prijave prebivališta jasno je da se pred ove građane Srbije stavljaju uslovi koje oni ne mogu da ispune te da se u ovom slučaju radi o posrednoj diskriminaciji.

Imajući u vidu da su tokom javne rasprave o novom Zakonu o socijalnoj zaštiti izneti argumenti da se odustane od rešenja koje će predviđati zasnivanje mesne nadležnosti Centara za socijalni rad prema prebivalištu ili boravištu (nijedan od uslova ne mogu da ispune stanovnici neformalnih naselja, pogotovo oni koji su interno raseljeni) ali da ovi argumenti nisu prihvaćeni skrećemo pažnju na ovaj sistemski problem koji se pojavljuje u ostvarivanju prava iz socijalne zaštite.

S- stanovnik neformalnog naselja koji je uspeo da ostvari pravo na materijalna davanja iz socijalne zaštite iako „nema adresu“

S. je interno raseljeno lice sa Kosova, stanuje u jednom od neformalnih naselja u Beogradu zajedno sa suprugom i troje maloletne dece. Od internog raseljenja stanuje na istoj adresi ali zbog propisa koji regulišu prijavu prebivališta nije u mogućnosti da se i formalno prijavi na adresi na kojoj stanuje. Deca su mu rođena u opštini u kojoj i sada stanuje, a tu je zaključio i brak.

10.12.2010. godine Centru za socijalni rad opštine u kojoj stanuje podneo je zahtev za ostvarivanje prava na materijalno obezbeđenje porodice. Pozivajući se na član 21 stav 1. tačka 5 Zakona o opštem upravnom postupku koji predviđa da se mesna nadležnost zasniva prema mestu u kome je nastao povod za vođenje postupka zahtevao je od Centra za socijalni rad da zasnuje mesnu nadležnost i odobri mu pravo na novčana davanja. Posle sedam meseci primio je zaključak o mesnoj nadležnosti koji je prvostepeni organ posle izjavljene žalbe i argumentacije da se u ovom slučaju radi o posrednoj diskriminaciji poništio, zasnovao mesnu nadležnost i konačno odobrio pravo na ostvarivanje materijalnog obezbeđivanja porodice.

Ohrabreni ovakvim postupanjem i razumevanjem za probleme stanovnika neformalnog naselja u pogledu pristupa pravu na socijalnu pomoć, uputili smo dopis nadležnom Centru za socijalni rad kako bi se otpočelo sa zasnivanjem mesne nadležnosti u sličnim postupcima. Međutim, odluka nadležnih u Centru za socijalni rad je negativna te se slučaj S. može uzeti kao slučajan primer dobrog postupanja nadležnih organa socijalne zaštite. Imajući u vidu da skoro svi centri za socijalni rad zasnivaju mesnu nadležnost u postupcima koji se odnose na nematerijalna davanja iz njihove nadležnosti ili na postupak za određivanje ličnog imena nije jasno zašto se takva praksa ne bi uspostavila i u postupcima za ostvarivanje prava na materijalna davanja iz socijalne zaštite.

Iako će se novim rešenjima u Zakonu o prebivalištu i borištu najverovatnije prevazići ovi problemi, do donošenja podzakonskih akata i operacionalizacije zakonskih rešenja najsiromašniji i najugroženiji građani Srbije ostaće van sistema socijalne zaštite jer se pred njih postavljaju nerazumni uslovi.

IV Ostvarivanje prava na adekvatno stanovanje

Tokom 2011. godine zabeležen je određeni broj prinudnih iseljenja stanovnika neformalnih naselja koja se sprovode u suprotnosti sa ratifikovanim međunarodnim standardima, pre svega sa odredbom iz člana 11 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i dokumentima koji proizlaze iz opšte odredbe navedene u ovom članu – Opštim komentarima broj 4 i 7 Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava.

Svi dokumentovani slučajevi prinudnih iseljenja sprovedeni su u Beogradu, a uključuju šest prinudnih iseljenja i pripreme za iseljenje romskog naselja u Bloku 72 koje će biti sprovedeno početkom marta 2012.

Zbog činjenice da u neformalnim naseljima stanuju gotovo isključivo Romi i da se prinudna iseljenja sprovode bez ikakvog poštovanja gorepomenutih standarda kao i da još uvek ne postoji pravni okvir kojim bi bio regulisan postupak iseljavanja neformalnih naselja smatramo da u ovoj oblasti postoji duboko ukorenjena sistemska diskriminacija na koju relevantni državni organi uglavnom ne reaguju adekvatno. Pored toga, prisutna je i rezidencijalna segregacija Roma⁵, posebno u pogledu smeštaja u kontejnerska naselja koja su

5 O rezidencijalnoj segregaciji pogledati posebno: Informacije podnete Komitetu za eliminaciju rasne diskriminacije povodom Inicijalnog izveštaja Srbije, strana 5, februar 2011, online: http://www.praxis.org.rs/index.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=189

nastala na obodima Beograda nakon raseljavanja neformalnog naselja ispod mosta Gazela.

Skadarska ulica – pet romskih porodica ostalo na ulici posle prinudnog iseljenja iz privatne zgrade u koju su se naselili posle prethodno sprovedenog prinudnog iseljenja.

Tokom jula i avgusta 2011. sprovedeno je prinudno iseljenje stanovnika napuštene zgrade u Skadarskoj ulici u Beogradu u kojoj je stanovalo pet romskih porodica. Stanovnici ove zgrade su se 13. jula, odmah po prijemu rešenja obratili Praxisu za pomoć u sprečavanju prinudnog iseljenja iz zgrade u koju su se posle prethodno sprovedenog prinudnog iseljenja uselili. Nakon nekoliko dana upućen je zahtev Sekretarijatu za socijalnu zaštitu Grada Beograda za obezbeđivanje alternativnog smeštaja ali je uprkos molbi za hitnim postupanjem odgovor izostao. Kao odgovor na ovakvo postupanje, organizacije za zaštitu ljudskih prava su se na dan iseljenja okupile ispred zgrade iz koje je trebalo da budu iseljeni stanovnici i u dogovoru sa punomoćnikom poverioca dogovoreno je da se iseljenje odloži za 15 dana kako bi u međuvremenu nevladine organizacije pokušale da izvrše pritisak na gradske vlasti da obezbede smeštaj ovim porodicama. U dodatno ostavljenom vremenu 22 organizacije civilnog društva poslale su zahtev za hitno obezbeđivanje alternativnog smeštaja gradskim vlastima, ali je odgovor koji je usledio u potpunosti ignorisao činjenicu da nijedno iseljenje ne sme ostaviti stanovnike beskućnicima – ponuđena je jednokratna pomoć za porodice koje imaju prebivalište u Beogradu, smeštaj dece u ustanove socijalne zaštite i autobuska karta u jednom pravcu za porodice koje nisu iz Beograda. Uprkos nastojanjima da se jedna od stanovnica zgrade koja je žrtva nasilja u porodici i koja je od nasilja pravo pobešla u Beograd adekvatno stambeno zbrine i ona je tretirana na isti način kao i ostali stanovnici koji imaju prebivalište u drugim gradovima Srbije. Nije joj odobrena ni jednokratna pomoć u postupku pred nadležnim Centrom za socijalni rad. Po naknadno izjavljenoj žalbi Sekretarijatu za socijalnu zaštitu Grada Beograda do trenutka pisanja ovog izveštaja nije odlučeno.

Kao posledica svega, stanovnici zgrade u Skadarskoj ulici ostali su na ulici, prepušteni sami sebi, bez socijalne zaštite i verovatno u iščikivanju nekog novog prinudnog iseljenja koje im preti.

Neformalno naselje u Bloku 72 pripreme za iseljenje u martu 2012. godine

Početak novembra Praxisu su se obratili stanovnici neformalnog naselja u Bloku 72 na Novom Beogradu nakon što su primili rešenja od komunalne inspekcije kojima im je naloženo da uklone pomoćne objekte koje su izgradili uz kuće i izvršenog inspekcijuskog nadzora u postupku rušenja stambenih objekata. U naselju stanuju 33 romske porodice od kojih je polovina interno raseljenih a ostatak čine domicilne porodice koje su u naselju dvadesetak godina. Posle niza sastanaka i dopisa koji su upućeni nadležnim državnim organima, na inicijativu Zaštitnika građana formirana je radna grupa koja će raditi na pronalaženju rešenja za adekvatan alternativni smeštaj ovih porodica. U radnu grupu su pored predstavnika nadležnih republičkih organa i predstavnika lokalne samouprave uključeni i predstavnici Praxisa kao i stanovnici naselja. Uprkos uručivanju rešenja za rušenje stambenih objekata i to u roku od jednog dana, samo dan nakon inicijalnog sastanka, dobijena su uveravanja da se iseljenje neće sprovoditi pre okončanja procesa pronalaženja rešenja za alternativni smeštaj stanovnika naselja. Porodicama iz naselja u Bloku 72 data je mogućnost da vide do sada ponuđeni smeštaj a održane su i konsultacije sa svim stanovnicima naselja. Kako su Ministarstvo životne sredine, rudarstva i prostornog planiranja i nadležni državni organi koji sprovode iseljenje uvideli da prema međunarodnim standardima iseljenje ne može da se sprovede tokom zime i lošeg vremenskog perioda, odloženo je iseljenje do početka marta 2012. godine. Ostaje da se vidi kakav će biti ishod čitavog procesa.

Član 85. Zakona o parničnom postupku – ograničenje prava na pristup sudu građanima koji nemaju dovoljno novca da plate usluge advokata

Odredbe Zakona o parničnom postupku koje se odnose na punomoćnika u postupku u suprotnosti su sa odredbom iz člana 20. stav 2 Ustava Republike Srbije kojom je garantovano da se dostignuti nivo ljudskih i manjinskih prava ne može smanjivati. Novo zakonsko rešenje čija primena počinje u februaru 2012. godine nije u skladu ni sa ratifikovanim međunarodnim standardima u oblasti ljudskih prava.

Odredba Zakona o parničnom postupku kojom je u članu 85. stav 1 predviđeno da stranke mogu da preduzimaju radnje u postupku lično ili preko punomoćnika *koji mora da bude advokat* otvoriće mogućnost za kršenje prava na pristup sudu najugroženijim kategorijama lica. Naime, najsiromašniji i najviše obespravljeni u Srbiji koji su fizički onemogućeni da pristupe izvođenju parničnih radnji ili nemaju novca da dođu do suda, neće imati mogućnost da preduzimaju ove radnje ukoliko ne budu imali novca i za plaćanje advokatskih usluga. Na taj način, stanovnici neformalnih naselja, osobe sa invaliditetom, interno raseljena lica, žrtve nasilja u porodici i ostale kategorije socijalno najugroženijih građana ostaće bez prava na pristup sudu.

Stav 2 pomenutog člana u direktnoj je suprotnosti sa ustavnom garancijom iz člana 36. stav 1 gde je predviđeno da *svako ima pravo na žalbu ili drugo pravno sredstvo protiv odluke kojom se odlučuje o njegovom pravu, obavezi ili na zakonom zasnovanom interesu*. Kako Ustav Republike Srbije nije predvideo nikakva ograničenja, već je navedeno da svako ima pravo na pravni lek, niti je predviđeno da će se ovo pitanje urediti posebnim zakonskim propisima, usvojeno rešenje prema kom stranku *mora* da zastupa advokat u postupku po pravnim lekovima direktno krši pravo na pravni lek koje je Ustavom garantovano svima a nije ni u saglasnosti sa odredbom člana 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

U situacijama u kojima jedna osoba nije stručna i potrebna joj je pravna pomoć, a ne ispunjava uslove za besplatnu pravnu pomoć, niti može da je plati, pravo na pristup sudovima će biti obesmišljeno, a pravo na pravni lek u potpunosti uskraćeno.

Pored toga, predviđenim rešenjem odustaje se i od specijalizacije advokata koja je jedan od uslova za izgradnju efikasnog pravnog sistema. Advokati će sada zastupati stranke i u postupcima sa kojima se u svojoj profesionalnoj karijeri nisu susretali, kao na primer u postupcima za zaštitu od nasilja u porodici, postupcima za zaštitu od diskriminacije, postupcima povodom radnih sporova koje pokreću radnici, postupcima u kojima je država tužena za naknadu štete i drugim – u svim onim postupcima u kojima su udruženja građana, sindikati i drugi pružaoci besplatne pravne pomoći specijalizovani i imaju višegodišnje iskustvo i uspešne rezultate u sprovođenju postupaka.

Inicijativa 68 organizacija civilnog društva, zajedno sa Društvom sudija Srbije, Udruženjem javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije i Kancelarijom zaštitnika građana Subotice upućena je zakonodavnoj vlasti kako bi se razmotrila izmena predloženog rešenja u novom Zakonu o parničnom postupku. Inicijativu za izmenu člana 85. Zakona podržao je Zaštitnik građana i Poverenik za zaštitu ravnopravnosti. Odgovor na inicijativu nije dobijen i uvojeno je rešenje koje će, kada otpočne njegova primena najugroženijim kategorijama stanovništva ograničiti pravo na pristup sudu.

REGIONALNI CENTAR ZA MANJINE

Prilog za godišnji izveštaj Koalicije protiv diskriminacije – Slučajevi diskriminacije Roma/kinja

Regionalni centar za manjine (RCM) radi na unapređenju i zaštiti manjinskih prava, bori se protiv svih oblika diskriminacije, isključivanja i marginalizovanja manjina i marginalizovanih grupa i promovira osnaživanje manjina kako bi se obezbedilo njihovo puno učešće u svim oblastima društva. U ovom prilogu ćemo se usredsrediti na slučajeve diskriminacije Roma i Romkinja kao najugroženije društvene grupe u pogledu socijalno-ekonomskog položaja i sveukupne društvene isključenosti.

Kao i prošlogodišnji i ovaj prilog predstavlja sažeti pregled problema diskriminacije Roma i Romkinja u stanovanju, obrazovanju, zdravstvu, odnosno govoru mržnje i rasističkog nasilja, ilustrovanih nekim od tipičnih primera koje smo zabeležili u toku 2011. godine. Iako je u toku prethodne godine uočen izvestan napredak u pogledu ostvarivanja određenih prava, pre svega regulisanja prebivališta stanovnika/ca neformalnih romskih naselja, mogućnosti da ostvare pravo na zdravstvenu zaštitu, kao i dugoročno rešavanje problema finansiranja romskih asistenata/kinja u školama, odnosno najavljene promene propisa kojima bi se rešio problem pravno nevidljivih Roma/kinja i kodifikovali zločini iz mržnje, ostaju brojni problemi koji zahtevaju hitno rešavanje. Prethodnu godinu su, po našem mišljenju, obeležila dva naročito ozbiljna vida ispoljavanja diskriminacije: eskalacija rasističkog na-

silja i intenziviranje prinudnih iseljenja neformalnih romskih naselja na teritoriji Beograda, čemu naročito posvećujemo pažnju u ovom prilogu.

***

Eskalacija nasilja nad Romima/kinjama

U prvoj polovini 2011. godine zabeležen je zabrinjavajući porast nasilja nad Romima i Romkinjama. Globalna ekonomska kriza pogoduje jačanju ultradesničarskih i populističkih partija i pokreta koji zloupotrebljavaju antiromski sentiment u dnevno-političke svrhe, a što je jedan od uzroka eskalacije antiromskog nasilja u čitavoj Evropi. U Srbiji su za ovu pojavu, pre svega, zaslužne fašističke organizacije koje propagiraju rasnu mržnju i šovinizam, a čije delovanje i dalje nije zabranjeno i činjenica da govor mržnje poprima razmere pandemije, a da su njegovi akteri/ke najčešće javne ličnosti i političari/ke.

Regionalni centar za manjine je u toku protekle godine zabeležio nekoliko slučajeva rasističkog nasilja, ali je njihov broj daleko veći. S obzirom da država ne vodi evidenciju o ovim slučajevima, iako joj to nalažu međunarodno preuzete obaveze, tačan broj nije poznat. Same žrtve vrlo retko prijavljuju nasilje iz opravdanog straha od sekundarne viktimizacije, najčešće od strane policije, ali i nepoverenja prema državi, odnosno njenim institucijama koji ne sankcionišu adekvatno ove incidente i zločine. Naročito je zabrinjavajuća indiferentnost društva koje je normalizovalo rasističke stereotipe i uvrede, od kojih mnoge nalaze svoje mesto u medijima, literaturi, školskim udžbenicima, itd. Zato je, pored usvajanja postojećih zakona i njihovog doslednog primenjivanja, važno raditi na promeni svesti ljudi i opredeljenju čitavog društva da se rasizam ni u jednom svom pojavnom obliku neće tolerisati.

I Govor mržnje

Sveprisutnost govora mržnje u javnosti, čiji su protagonisti/kinje vrlo često javne ličnosti i političari/ke, jedan je od činioca koji dovodi do incidenata i zločina iz mržnje nad Romima i Romkinjama.

1. Slučaj Dragan Bjelogrić

Regionalni centar za manjine je podneo pritužbu protiv Dragana Bjelogrića Poverenici za zaštitu ravnopravnosti 10. marta 2011. godine zbog njegove izjave izrečene 09. marta 2011. godine na konferenciji za štampu „Napadi na Dragana Bjelogrića u Sarajevu posle premijere filma *Montevideo, Bog te video*“ održanoj u beogradskom Medija centru. Tom prilikom Dragan Bjelogrić je izjavio:

„Sve što znam, sav moj dar i filmsko umeće uložio sam u film 'Montevideo' da bih poručio mom narodu da postoji neko ko ga voli, respektuje i cení; da postoji neko ko ga ne tretira kao čergu Cigana, kao bandu ubica i kao ludake s Balkana bez budućnosti. Jedan minut nesmotrenosti može sve to da dovede u pitanje.“

Dovodeći Rome u vezu sa bandom ubica i ludacima sa Balkana i stavljajući ih u izrazito negativan kontekst, uz istovremeno korišćenje pogrdnog izraza „ciganska“, Bjelogrić je povredio dostojanstvo pripadnika/ca čitave jedne etničke zajednice. Kao istaknuti filmski stvaralac, Bjelogrić predstavlja uzor brojnim građanima/kama i stoga je njegova odgovornost za izrečenu reč izuzetno velika.

Postupajući po pritužbi Regionalnog centra za manjine Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je zaključila da je izvršen akt diskriminacije kojim je povređeno dostojanstvo pripadnika i pripadnica pomenute nacionalne manjine. Tim

povodom je Poverenica donela preporuku da se Dragan Bjelogrić pozove na sastanak sa predstavnicima/cama Regionalnog centra za manjine posle koga je trebalo da izda saopštenje za javnosti kojim se osuđuje svaki oblik diskriminacije na osnovu nacionalne pripadnosti. Do sastanka nije došlo, a Dragan Bjelogrić nije ni objavio javno izvinjenje u dnevnom listu koji izlazi na teritoriji cele Srbije kao što mu je naloženo, a o čemu je Poverenica obavestila javnost.

2. Rasistički grafiti u Požegi

Prema informacijama organizacije „Centar mladih Roma Požege“ u noći između 12. i 13. januara 2011. u delu požeškog naselja Lisište u kojem živi oko 700 Roma na svim banderama koje okružuju naselje, u ulicama Bana Milutina i Dimitrija Tucovića, na nekoliko ulaza u dvorišta i na nekim saobraćajnim znacima, sprejevima su iscrtani kukasti krstovi a na jednoj banderi i poruka mržnje „Cigani marš iz Srbije“.

Povodom ovog incidenta, a nakon reagovanja organizacija za ljudska prava i posete zamenika Zaštitnika građana, policija je podnela krivičnu prijavu protiv maloletnog S.Ž., aktiviste lokalne romske organizacije koja je o ovom događaju obavestila javnost, a na osnovu člana 317 Krivičnog zakona za izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti. Umesto da sprovede detaljnu istragu, naročito s obzirom da su rasističke uvrede i dobacivanja sve češća pojava u Požegi, policija se odlučila da za ispisivanje fašističkih, tj. rasističkih grafitu optuži aktivistu romske organizacije. Ovakav vid pritiska na lokalne organizacije koje prijavljuju incidente iz mržnje i o njima informišu javnost ne doprinosi rešenju problema, već produbljuje jaz između žrtava i branitelja/ki ljudskih prava s jedne strane i institucija koje bi trebalo da garantuju poštovanje zakona i jednakost svih građana/ki. Komitet pravnik za ljudska prava (YUCOM) i

RCM su pružili pravnu i emotivnu podršku maloletnom S.Ž. i njegovoj porodici, a postupak je nakon veštačenja grafologa koji je utvrdio da rukopis sa grafita nije rukopis optuženog, obustavljen. Nažalost, pravi počinioci, za koje se sumnja da su pripadnici lokalne fašističke organizacije, mogu samo da budu ohrabreni ovakvim reakcijama nadležnih organa.

Pored nesankcionisanja govora mržnje, odnosno širenja rasističke propagande, naročito zabrinjava činjenica da su presude za izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti, kada do njih dođe, ispod ili oko zakonskog minimuma. U tom smislu, prvostepena presuda za višednevno rasno motivisano nasilje u selu Jabuka, predstavlja primer neadekvatne kaznene politike koja ohrabruje počinioce i pogoduje jačanju rasizma.

3. Presuda za izazivanje rasne mržnje i netrpeljivosti u Jabuci

U junu 2011. godine organizacije za ljudska prava (Regionalni centar za manjine, YUCOM i Žene u crnom) koje su pratile suđenje šestorici stanovnika Jabuke za izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti, izrazile su nezadovoljstvo prvostepenom presudom Višeg suda u Pančevu koje je vinovnike višednevnog rasno motivisanog nasilja nad lokalnim romskim stanovništvom osudilo na pet meseci uslovno, odnosno dvojicu mlađih punoletnika na vaspitne mere koje predviđaju završetak pohađanja srednje škole.

Ubistvo D.S, pripadnika većinskog stanovništva, od strane, takođe, maloletnog romskog dečaka, koje se odigralo u noći između 9. i 10. juna 2010. izazvalo je rasno motivisane nemire u ovom mestu. Pripadnici/e romske zajednice su bili izloženi linču i fizičkom nasilju, a njihove kuće kamenovane, dok je jedna zapaljena. Takođe, kamenovana je i Metodistička crkva za koju su izgređnici procenili da je mesto okuplja-

nja njihovih romskih sugrađana/ki. Policija je reagovala tek trećeg dana, a bezbednost i sloboda kretanja romskog stanovništva mesecima je bila ograničena.

Od svih učesnika u prošlogodišnjem rasno motivisanom nasilju, samo šestorica mladića optužena su za učestvovanje u napadima. Za njih je u toku ovog procesa utvrđeno da su učestvovali u kamenovanju romskih kuća, paljenju jedne od njih, uništavanju lične imovine pripadnika/ca romske nacionalne manjine i fizičkim napadima i vređanju na nacionalnoj osnovi. Iako ih je sud proglasio krivim za učinjeno krivično delo izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti (član 317. Krivičnog zakona i to po stavu 2 koji uključuje ugrožavanje sigurnosti i za koje je zaprećena kazna od jedne do osam godina), sud je kaznama ispod zakonskog minimuma pokazao da ne razume svu ozbiljnost ovog dela, i uvredio sve žrtve koje i danas žive u strahu od prošlogodišnjih napada. Pred Apelacionim sudom je u toku proces po žalbi optuženih.

Reagovanje javnosti na rasističke incidente motivisane mržnjom najčešće prate izjave koje ih politički dekontekstualizuju. Tako se ovi incidenti imenuju kao „vršnjačko nasilje“, „izgredi huligana“, „vandalski napadi“ što zamagljuje njihovu pravu prirodu, a kasnije i pravnu kvalifikaciju dela. Za razumevanje samog problema, njegovih uzroka, a onda i mogućnosti prevencije, rasističke napade je neophodno nazvati pravim imenom.

4. Rasistički napad na učenika Trgovačke škole u Beogradu

U Beogradu 10. marta 2011. se dogodio rasno motivisani napad na A.O, učenika trećeg razreda Trgovačke škole. Napad na ovog mladića pratile su rasističke uvrede i psovke, koje su pored ozbiljnih telesnih povreda, dodatno povredi-

le dostojanstvo ovog mladog čoveka. Usled snažnog pritiska javnosti reakcija policije je bila neočekivano brza, a počinioci su uhapšeni.

Povodom ovog događaja reagovali su neki državni funkcioneri, predstavnici verskih zajednica, A Nacionalni savet romske nacionalne manjine propustio je da incident kvalifikuju kao rasistički, motivisan mržnjom i da ga okarakteriše kao vandalski napad, vršnjačko nasilje i sl.

II Pravo na stanovanje i prinudna iseljenja

Romi i Romkinje, koji/e su stanovnici/e neformalnih naselja izloženi su različitim oblicima diskriminacije. Reč je, naglašavamo, o višestrukoj diskriminaciji, naročito teškom obliku diskriminacije, jer su stanovnici/e ovih naselja diskriminisani na osnovu dva lična svojstva: etničkom poreklu i socijalnom položaju. Sama neformalna romska naselja predstavljaju vid rezidencijalne segregacije koju karakterišu izuzetno loši uslovi života, pre svega nekvalitetni stambeni objekti, odsustvo infrastrukture i sanitarnih uslova. Ova naselja, koja su često prenaseljena, nisu povezana javnim prevozom sa drugim delovima grada u kojima njihovi stanovnici/e rade, školuju se, koriste različite usluge, itd. Pored toga, oni žive u stalnom strahu od prinudnih iseljenja, jer im nije garantovana sigurnost stambenog statusa (security of tenure).

Prinudna iseljenja, koja su se neočekivano intenzivirala u drugoj polovini 2011, u suprotnosti su sa međunarodnim standardima koji zahtevaju da se održe participativne konsultacije sa zajednicom i obezbedi adekvatan alternativni smeštaja u slučaju iseljavanja. Predstavnici gradskih i opštinskih službi koji sprovode prinudna iseljenja često ne poseduju odgovarajući dokument na osnovu koga to čine, a redovna praksa je da službenici ne žele da se identifikuju, kao i da su njihove najave neblagovremene, u pojedinim slučajevima čak

samo 24 časa pre iseljenja. Takođe, sve učestalija je pojava da se prinudna iseljenja sprovode bez obzira na nepovoljne vremenske uslove, pa se događa da ljudi ostaju bez krova nad glavom pred ili u toku zimskog perioda. Uništavanje lične imovine i nenadoknađivanje pričinjene štete jeste još jedan vid povrede prava sa kojim se Romi i Romkinje koji/e žive u neformalnim naseljima susreću.

1. Slučaj Pančevački most¹

Prinudno iseljenje dvanaest porodica iz neformalnog romskog naselja ispod Pančevačkog mosta dogodilo se 7. juna 2011. Pomenutog dana, u prepodnevnom časovima predstavnici gradske uprave, zajedno sa predstavnicima Centra za socijalni rad, komunalne policije i JKP Gradske čistoće, prinudno su iselili, bez prethodnog obaveštenja i konsultacija, dvanaest porodica koje su odmah prebačene u selo Dren, pored Obrenovca, gde su smeštene u kontejnersko naselje bez vodovoda, struje i kanalizacije.

Predstavnici gradske uprave i navedenih službi pojavili su se 7. juna 2011. oko 10 časova u naselju ispod Pančevačkog mosta naloživši stanovnicima/cama da se isele iz svojih domova u roku od dva časa. Njihovom dolasku nije prethodilo nikakvo pisano obaveštenje, niti su im dostavljena rešenja o iseljenju. I ovom prilikom iseljenim osobama nije omogućeno da sa sobom ponesu svu svoju ličnu imovinu. Pre isteka datog roka uterani su u autobus, a komunalna policija se sve vreme nalazila u i izvan autobusa.

Nakon reagovanja organizacija za zaštitu ljudskih prava i pritiska javnosti, porodice su raseljene u četiri već postojeća kontejnerska naselja (Kijevo, Makiš, Mladenovac i Krnjača) koja poseduju izvesnu infrastrukturu, a koja su formirana usled raseljavanja neformalnog naselja ispod mosta Gazela.

---

1 <http://www.youtube.com/watch?v=pXtVhSdycL0&feature=related>

2. Slučaj Ratko Mitrović

Dana 5. oktobra 2011. uz prisustvo velikog broja službenika policije, radnika komunalnih službi kao i službenika Opštine Novi Beograd i grada Beograda, počelo je izvršenje rešenja kojim se predviđa rušenje pet objekata na uglu Bulevara Milutina Milankovića i ulice Omladinskih brigada na Novom Beogradu u kojima živi 21 osoba. Pismeno obaveštenje o rušenju radničkih baraka je dostavljeno samo nekima stanarima/kama i to samo dva dana pre najavljenog izvršenja, a porodicama koje tu žive nije obezbeđen alternativni smeštaj.

Odmah nakon početka izvršenja, policija je formirala kordon, koji je sprečio aktiviste/kinje organizacija za ljudska prava da priđu barakama kako bi nadgledali da li se prinudno iseljenje sprovodi u skladu sa standardima ljudskih prava. Pored legitimisanja kao vida pritiska na aktiviste/kinje, policija je primenjivala i silu, posebno prilikom privođenja aktivistkinje Žena u crnom, Marije Perković, ali i prema nekim stanarima/kama koji/e su se opirali/e prinudnom iseljenju.

Prilikom sprovođenja postupka izvršenja, bagerom je srušena jedna baraka ali se zbog prisustva okupljenih aktivista/kinja organizacija za ljudska prava i medija odustalo od rušenja svih objekata. Tom prilikom je na aktivistu Regionalnog centra za manjine, u prisustvu policijskih službenika, nasrnuo Darko Glavaš, koordinator komunalnih službi pri Upravi grada Beograda, oteo mu foto aparat i obrisao sve fotografije. RCM je podneo prijavu Policijskoj stanici na Novom Beogradu i obavešteni smo da je predmet dostavljen Prvom osnovnom tužilaštvu na izjašnjavaње. Regionalni centar za manjine je povodom istog incidenta 06. oktobra 2011. načelnici Uprave grada Beograda podneo zahtev za pokretanje postupka o disciplinskoj odgovornosti protiv zaposlenog Darka Glavaša, a do danas nismo dobili nikakav odgovor na ovaj zahtev.

Prilikom prinudnih iseljenja sve češće se događa da branitelji i braniteljke ljudskih prava, koji se pojavljuju na licu mesta kako bi pratili i nadgledali da li se iseljenja sprovode saglasno standardima ljudskih prava i pružili političku i emotivnu podršku, bivaju izloženi pritisku od strane policijski službenika koji asistiraju u postupku izvršenja. Sa jedne strane, pritisak se manifestuje u formi pretnjiprivođenjem, krivičnim i prekršajnim prijavama, legitimisanjem, a sa druge strane, u poslednjih nekoliko slučajeva, i hapšenjem, pa i pokretanjem krivičnog postupka za ometanje pravde. Ovakvi pritisci pre svega imaju za cilj kriminalizovanje solidarnosti sa žrtvama kršenja ljudskih prava.

3. Slučaj Mevljude Kurteši

Uprkos osudi šire javnosti najavljenog iseljenja i preduzetim svim raspoloživim pravnim radnjama, kao i međunarodnoj akciji solidarnosti sa Mevljudom Kurteši i njenom porodicom u kojoj su učestvovali aktivisti/kinje Amnesty Internationala-a širom sveta, ona i njenih šestoro maloletne dece su 25. oktobra 2011. prinudno iseljeni iz stana u Lješkoj 4 na Banovom Brdu u Beogradu.

Direkcija za gradsko građevinsko zemljište koja je 2006. godine, ustupila stan na korišćenje Mevljude, a onda zahtevala iseljenje, nije ponudila alternativni smeštaj, niti razlog zbog koga se iseljenje vrši. Opština Čukarica je odbila pismene zahteve više nevladinih organizacija da se postupak iseljenja obustavi.

Tom prilikom su dvojica aktivista Regionalnog centra za manjine, koji nisu želeli da se pomere sa ulaza u Mevljudin stan, u nameri da zaštite porodicu Kurteši od prinudnog iseljenja, privedeni u policijsku stanicu Čukarica gde su saslušani u prisustvu advokatkinje iz YUCOM-a. Protiv njih je podneta krivična prijava za krivično delo „ometanje pravde“ na osnovu člana 336b Kaznenog zakona.

Nakon što je prinudno iseljena, Mevljuda je sa svojom porodicom pronašla utočište kod rođaka u jednoj od kartonskih baraka u neformalnom romskom naselju Belvil. Usled pritiska javnosti, organizacija za zaštitu ljudskih prava i medijskog izveštavanja o ovom slučaju, Mevljuda je sa svojom decom ubrzo privremeno smeštena u Centar za zaštitu odojčadi, dece i omladine u Zvečanskoj ulici. Nakon nedelju dana boravka u Centru, ponuđen joj je smeštaj u romskom kontejnerskom naselju u Makišu gde su smeštene porodice nakon raseljavanja neformalnog naselja ispod mosta Gazela.

Regionalni centar za manjine je protekle godine, zabeležio i primer diskriminacije u oblasti socijalnog stanovanja, povodom kojeg je podneta pritužba Poverenici za zaštitu ravnopravnosti. Na osnovu pritužbe Poverenica je u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije pokrenula i sudski postupak koji je okončan presudom koja utvrđuje da je izvršen težak oblik neposredne diskriminacije pripadnika romske nacionalnosti.

4. Slučaj socijalnog stanovanja u Svrljigu

Uprilogu Radio Televizije Srbije autorke Lidije Georgijev emitovanom 6. juna 2011. godine na Prvom programu Javnog servisa pod nazivom „Preventivna netolerancija!“² predstavljena je priča o Jovanki Macuri, samohranom majki petoro dece, kojoj je nakon smrti supruga romske nacionalnosti, Centar za socijalni rad u Svrljigu dodelio opštinski stan na korišćenje, na adresi Prvomajska ulica 8, stan 13 u Svrljigu. Stanari ove zgrade, pak, odbili su da prihvate kao susede gospođu Macuru i njenu decu zbog nacionalnosti njenog supruga, odnosno dece.

U međuvremenu, u isti stan se bespravno uselio Siniša Trifunović, a sudski postupak pred Osnovnim sudom u Nišu

---

2 <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/57/Srbija+danas/903706/Preventivna+netolerancija!+.html>

se okončao u korist Jovanke Macure. Ipak, stanari navedene zgrade se radije opredeljuju za bespravno useljenog Sinišu Trifunovića, poželjne nacionalnosti, nego za romsku porodicu. Sam Trifunović je, po rečima RTS-a, nezadovoljan što će se u stan useliti romska porodica, a stanari Prvomajske 8 su i ranije pisali peticiju zbog odluke da se stan dodeli na korišćenje romskoj porodici.

U izjavi za Radio Televiziju jedan od stanara, Vaso Kenić, izjavio je:

„Nije nam baš u prilog da Romkinja se useli u našu zgradu. Mnogo ima dece, petoro dece, ona, šta ja znam, to je nered, Romi su Romi, znate kako oni uvek imaju neko posebno naselje, odvojeno, i te stvari.“

Ovom izjavom Vasa Kenić je postupio diskriminatorno prema svojim budućim komšijama, putem izjava u medijima kojima je na uvredljiv način govorio o pripadnicima/ama jedne nacionalne manjine, a Jovanka Macura i njena deca se samo zbog navedenog ličnog svojstva smatraju nepoželjnim susedima.

Na osnovu pritužbe koju je Regionalni centar za manjine podneo 07. juna 2011. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je povodom ovog slučaja pokrenula sudski postupak. Osnovni sud u Nišu, Sudska jedinica u Svrljigu je 11. jula 2011. doneo presudu kojom se potvrđuje da je Vaso Kenić „izvršio težak oblik neposredne diskriminacije pripadnika romske nacionalnosti tj. nacionalne manjine zabranjen članom 13. stav 1. tačka 1. Zakona o zabrani diskriminacije – izazivanje i podsticanje neravnopravnosti, mržnje, i netrpeljivosti na osnovu nacionalne pripadnosti“.³

Presudom se Vasi Keniću zabranjuje „da ubuduće daje izjave stavove kojima se diskriminiše romska nacionalna

3 Predmet: III – 25 P.br.3259/11 od 11.07.2011.

manjina“⁴. Presudom se takođe tuženi obavezuje „da o svom trošku objavi javno izvinjenje romskoj nacionalnoj manjini u dnevnim novinama sa nacionalnim tiražom“⁵.

III Zdravstvo

I dalje veliki broj Roma i Romkinja ne može da ostvari pravo na zdravstvenu zaštitu, a otežavajuću okolnost za veliki broj njih još uvek predstavlja neregulisan status subjekta prava tj. neposredovanje ličnih dokumenta. Izmenama i dopunama Pravilnika o načinu i postupku ostvarivanja prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja koje su donete 2010. godine Romima i Romkinjama je omogućeno dobijanje zdravstvene knjižice bez prijave boravišta. Izmene i dopune Pravilnika predviđaju dokazivanje adrese stanovanja ličnom izjavom umesto ranije tražene potvrde o privremenom boravištu koju nisu bili u mogućnosti da pribave. Međutim i pored nekih relativno povoljnih pozitivnih pravnih propisa, usled diskriminatornog tretmana, pripadnicima/cama romske zajednice pravo na zdravstvenu zaštitu u praksi vrlo često biva uskraćeno.

1. Slučaj Ramadan Đogaj

Ramadan Đogaj iz Prizrena, kao interno raseljena osoba, stanuje u neformalnom romskom naselju Belvil. On se 30. oktobra 2011. nakon pregleda na odeljenju za toksikologiju Vojno-medicinske akademije i upućivanja iz Urgentnog centra, obratio Klinici za maksilofacijalnu hirurgiju zbog preloma vilice. U izveštaju lekara specijaliste Asst. dr Nikole Mikovića od 30. oktobra 2011. se navodi da je potrebno da se pacijent ovoj klinici javi sa uputom za bolničko lečenje i

---

4 Ibid.

5 Ibid.

odgovarajućim medicinskim analizama.⁶ Nakon što je uradio neophodne medicinske analize i pribavio uput za bolničko lečenje u Domu Zdravlja Novi Beograd, Ramadan Đogaj se 02. novembra 2011. ponovo javio Klinici za maksilofacijalnu hirurgiju gde odbijaju da ga prime na bolničko lečenje zbog toga što ne poseduje zdravstvenu knjižicu, odnosno nema regulisano zdravstveno osiguranje, a nije u mogućnosti da samostalno snosi troškove lečenja u iznosu od 150.000 dinara.⁷ Iako je u izveštaju lekara od 02. novembra 2011. pacijentu indikovano hiruško lečenje, on se upućuje na lečenje u Regionalni medicinski centar u Kosovskoj Mitrovici, budući da Ramadan spada u grupu interno raseljenih osoba sa Kosova, ali i u grupu osoba bez regulisanog pravnog subjektiviteta.

Nakon što smo obavesteni o teškom zdravstvenom stanju u kojem se Ramadan nalazio, aktivista Regionalnog centra za manjine 04. novembra 2011. zajedno sa njim odlazi na pomenutu Kliniku. Tokom razgovora sa sekretarkom Stomatološkog fakulteta Aleksandrom Ilić na koju smo upućeni, rečeno nam je da Ramadan ne može biti primljen na bolničko lečenje osim ukoliko Regionalni centar za manjine nije spreman da snosi pomenute troškove za lečenje. Kada smo napomenuli da se radi o hitnoj medicinskoj pomoći i da su oni dužni da je u skladu sa zakonom pruže bez obzira na okolnosti, rečeno nam je da se ne radi o hitnoj medicinskoj pomoći budući da pacijent (iako zbog preloma vilice ne može da jede niti da govori) nije vitalno ugrožen i da mu je pružena adekvatna medicinska zaštita. Ipak, dr Dubravka

-
- 6 Napominjemo da u skladu sa članom 50 Pravilnika o načinu i postupku ostvarivanja prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja koji reguliše pravo na hitnu medicinsku pomoć u slučaju pružanja iste nije neophodno imati uput od izabranog lekara.
  - 7 Ramadan Đogaj nije u mogućnosti da izvadi zdravstvenu knjižicu, jer ne poseduje nijedan lični dokument i spada u grupu osoba bez pravnog subjektiviteta.

Šaranović Racić, pomoćnica ministra zdravlja, kojoj se Regionalni centra za manjine obratio za pomoć, smatrala je da se radi o ukazivanju hitne medicinske pomoći. Zahvaljujući njenom svesrdnom angažovanju, Ramadan Đogaj je medicinski zbrinut na Klinici za otorinolaringologiju i maksilofacijalnu hirurgiju Kliničkog centra Srbije, a Ministarstvo zdravlja će snositi troškove lečenja.

Regionalni centar za manjine je povodom ovog slučaja podneo pritužbu Zaštitniku građana na rad zaposlenih Klinike za maksilofacijalnu hirurgiju Stomatološkog fakulteta u Beogradu koja je još uvek u postupku pred ovim organom.

IV Obrazovanje

Iako je u oblasti obrazovanja ostvaren izvestan napredak uvođenjem pedagoških asistenata/kinjai preuzimanjem obaveze finansiranja pedagoških asistenata/kinja od strane države⁸, u praksi iskrsavaju problemi koji se odnose na izjednačavanje uloge pedagoških i personalnih asistenata/kinja⁹. Tako se neretko događa da pedagoškim asistentima/kinjama

-
- 8 Do 2011. godine za pedagoške asistente/kinje nije postojalo sistematizovano radno mesto, iako su oni jasno prepoznati u novom Zakonu o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja, a njihove zarade su se finansirale iz sredstava obezbeđenim projektinimaktivnostim, a ne iz državnog budžeta
  - 9 Pedagoški asistent/kinja je osoba koja pruža pomoć nastavnicima/ama, vaspitačima/cama i stručnim saradnicima/ama u cilju unapređivanja njihovog rada sa decom i učenicima/ama kojima je potrebna dodatna obrazovna podrška i pruža pomoć i dodatnu podršku deci i učenicima, u skladu sa njihovim potrebama.
Personalni asistent/kinja, odnosno lični pratilac/teljka deteta, pruža podršku samom detetu, ali nevezano za nastavu – on/a može biti angažovan/a za vođenje i dovođenje deteta u i iz škole, može pružati podršku detetu koje se otežano kreće, podršku prilikom oblačenja, presvlačenja, ishrane, odlaska u toalet.

(nekadašnji romski asistenti/kinje) osim pružanja pomoći u oblasti vaspitno obrazovnog rada, škole nameću obavezu preuzimanja poslova koje bi trebalo da obavlja personalni asistent/kinja.

1. Slučaj Nada Đuričković

Nada Đuričković je radila od 2009. do februara 2011. godine u osnovnoj školi Stevan Sindelić na Zvezdari kao romska asistentkinja. Nada je u pomenutoj školi pružala obrazovnu podršku romskoj deci u savladavanju nastavnog gradiva prema redovnom planu i programu, ali i nastavnicima razredne nastave u radu sa romskom i drugom decom kojoj je potrebna ova vrsta podrške. Nakon februara 2011. romski asistenti/kinje bivaju preimenovani u pedagoške asistenta/kinje, ali opis posla i njihova uloga u vaspitno obrazovnom procesu ostaju isti.

Početkom školske 2011/12, u skladu sa sprovođenjem mera inkluzije u obrazovanju, u školu je primljen dečak koji boluje od cerebralne paralize i epilepsije, a Nada tom prilikom od direktorke škole dobija zaduženje da se brine ovom učeniku. Iako je više puta pokušala da ukaze kako to nije u skladu sa dužnostima pedagoške asistentkinje koje propisuje Zakon o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja, Nada je još uvek prinuđena da pored redovnog posla pedagoške asistentkinje obavlja i posao personalne asistentkinje koji podrazumeva zadovoljavanje higijenskih i zdravstvenih potreba pomenutog učenika.

Usled ovih, ali i dugih problema sa kojima se suočavaju pedagoški asistenti/kinje, u oktobru 2011. održan je sastanak sa Zaštitnikom građana na kom su prisutni dobili uveravanja da će ova institucija zahtevati od nadležnih državnih organa da donese plan i program rada pedagoških asistenata/kinja, posebno s obzirom da ovo nije usamljen slučaj.

I nakon što je Školska uprava grada Beograda povodom ovog slučaja donela rešenje u kome se navodi opis posla i dužnosti pedagoških asistenata/kinja koji je u skladu sa Zakonom i Pravilnikom o obuci pedagoških asistenata/kinja Nada je i dalje prinuđena da radi i posao personalne asistentkinje koji je izvan okvira zakonom propisanih profesionalnih dužnosti pedagoškog asistenta/kinje. Osim toga, na osnovu stručnog mišljenja lekara Nada iz zdravstvenih razloga ne bi smela da podiže ništa teže od 10 kg što obično predstavlja deo posla koji se odnosi zadovoljavanje potreba učenika/ca sa teškoćama u razvoju. Direktorica i stručna služba škole nisu imali razumevanja za njen zdravstveni problem.

V Zaključak

Mada je u prethodnoj godini uočen izvestan napredak u zdravstvu i obrazovanju, neophodno je s pažnjom pratiti dalju dinamiku promena u ovim oblastima. Kada je reč o stanovanju, još uvek ne postoji nacionalni pravni okvir kojim bi se regulisala prinudna iseljenja, a na unapređenju uslova života u neformalnim romskim naseljima nije urađeno ništa. Zato su njihovi stanovnici/e prinuđeni da „ilegalno“ koriste struju, umesto da budu u prilici, kao i drugi građani/ke da plaćaju nadoknadu za legalno uvedenu struju.

Takođe, s obzirom na sve veću diskrepanciju između oblasti propisa i „stvarnog“ života, pažljivo ćemo pratiti primenu najavljenih propisa koji treba da olakšaju naknadni upis u matične knjige pravno nevidljivih Roma/kinja, odnosno koji će kodifikovati zločine iz mržnje.

Istovremeno ističemo da su represivne mere protiv branitelja/ki ljudski prava u slučajevima prijavljivanja zločina iz mržnje i prinudnim iseljenjima neprihvatljive i da ćemo nastaviti sa svojim aktivnostima uprkos samovolji vlasti.

LABRIS

Doprinos godišnjem izveštaju Koalicije protiv diskriminacije za 2011. godinu

Labris, organizacija za lezbejska ljudska prava je tokom 2011. godine sprovedila aktivnosti kroz 3 postojeća programa: *Javno zagovaranje, lobiranje, pravnu pomoć, program edukacije i program info centra.*

I Program javnog zagovaranja, lobiranja i pravne pomoći

Pre svega, treba istaći da je zabrana Parade ponosa ključan događaj za LGBTIQ zajednicu u 2011. godini jer je time država stavila do znanja na koji način tretira seksualne manjine i njihova osnovna prava, kada toj manjinskoj grupi uskraćuje ustavom i zakonom garantovano pravo na slobodu okupljanja u trenutku kada čitava međunarodna zajednica budno i kritički prati svaki korak i reakciju vlasti u vezi sa njenim organizovanjem. Imajući u vidu da je društveni kontekst u kome se Parada dešava, tj. u kom je trebalo da se desi isti (isti zakonski okvir, ista vlast) može se lako zaključiti da je ono što je nedostajalo zapravo presudni faktor, odnosno politička volja, koja je postojala prošle godine a izostala je ove godine i 2009. Ono što zabrinjava jeste činjenica da nakon Parade, nije usledila apsolutno nikakva debata u krugu političara niti je bilo ko od političara predložio sastanak sa organizatorima Parade ponosa. U samom organizacionom

procesu desile su se neslavni predsedani koji su Srbiju udaljili od civilizovanog sveta, poput zajedničkog saopštenja organizacije krajnje desnice i nezavisnog policijskog sindikata, medijskog senzacionalističkog izveštavanja o ekstremno ugroženoj bezbednosti učesnika skupa a bez ozbiljnih informacija od strane policije u vezi sa tim navodima. Jednom rečju desio se poraz države, institucija i zakonskog poretka. Desila se kapitulacija države pred njenim huliganima i veliki gubitak za ljudska prava.

Labris je u toku 2011. godine, nekada putem zajedničkih saopštenja Koalicije protiv diskriminacije, nekada samostalno, više puta reagovao na kršenja ljudskih prava i diskriminaciju ispoljenu u javnoj sferi, putem saopštenja, pritužbi, protesta.

Koordinatorica programa javno zagovaranje, lobiranje i pravna pomoć je u radnim posetama Strazburu, Briselu i Varšavi u susretima sa zvaničnicima isticala kao ključne probleme povezane sa ljudskim pravima LGBT osoba u Srbiji:

Nepostojanje spremnosti države da se pozabavi liderima desničarskih organizacija koji postaju sve glasnjiji i sve organizovaniji, odsustvo spremnosti da ih na adekvatan način osudi za prekršaje koje su počinili (vođa nereda na Paradi ponosa 2010. osudjen je nepravosnažno na 2 godine zatvora), čest govor mržnje u javnoj sferi, u prvom redu od strane političara, izostajanje reakcije RBA na govor mržnje, nepostojanje govora mržnje kao krivičnog dela u Krivičnom zakoniku, nepostojanje zločina iz mržnje kao krivičnog dela u Krivičnom zakoniku, niska implementacija Antidiskriminacionog zakona, pravna nevidljivost transseksualnih osoba, slabi odnosi sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava..

Labris je tokom 2011. pratio suđenja licima optuženim za nered na Paradi ponosa 2010. godine kao i suđenja za period od 13.09. do 20.09. 2009. Mladenu Obradoviću i Miši Vaciću

koji su u stanju uračunljivosti širili i predstavljali ideje koje zagovaraju diskriminaciju zasnovanu na ličnom svojstvu.

Naime, ove godine su donete neke od najznačajnijih presuda u korist emancipacije prava LGBTIQ populacije. Medjutim, iako su donete presude značajne, izrečene kazne učinocima prekršaja i krivičnih dela protiv LGBTIQ populacije su nesumnjivo više nego simbolične i predstavljaju jasno oklevanje i nespремnost države da na adekvatan način pristupi sistemskom rešavanju problema ekstremno razvijene homofobije i nasilja nad pripadnicima seksualnih manjina. Takođe, dužina postupaka i broj predmeta koji su još uvek pred sudovima svedoče o nedovlnim naporima da se zaštite prava ove manjinske grupe.

Pred Višim sudom u Beogradu, u aprilu 2011., na dve godine zatvora osuđen je vođa desničarske organizacije „Образ“ Mladen Obradović. Obradović je optužen za organizovanje nereda tokom Parade ponosa 10. oktobra 2010. godine. On je sa još trojicom optuženih organizovao nered, određivši grupe koje će činiti nasilje radi izazivanje mržnje na diskriminatorskoj osnovi.

Postupak protiv „Образа“ zbog širenja mržnje i netrpeljivosti uoči Parade ponosa 2009. godine je još uvek u toku.

Takodje, suđenju Miši Vaciću, portparolu Srpskog narodnog pokreta 1389 Naši, koji je optužen za širenje rasne i druge diskriminacije za vreme organizovanja Povorke ponosa 2009. godine (Krivični zakon, član 387) još uvek je u toku.

Na osnovu poziva upućenih Labrisu u 2011. godini može se zaključiti da je i dalje ogroman stepen nepoverenja LGBTIQ osoba u državne institucije i nezadovoljstva brzinom donošenja presuda pa samim tim i odustajanje od procesuiranja bilo kakvih slučajeva diskriminacije i nasilja.

Veliki broj poziva se svodio na raspitivanje o mogućnostima dobijanja azila u inostranstvu, te mogućnostima trajnog napuštanja Srbije zbog kršenja osnovnih ljudskih prava.

Početakom 2011. Labrisu je prijavljen slučaj diskriminacije na osnovu očigledne seksualne orijentacije u oblasti zdravstva kada je D.R. poželeo da postane dobrovoljni davalac krvi. Osnov po kom je bio diskriminisan je bio odgovor na upitnik Zavoda za transfuziologiju u ulici Svetog Save u Beogradu. Naime, D.R. je na pitanje „Da li ste imali analni seksualni odnos u poslednjih 6 meseci?“ odgovorio potvrdno. Zbog davanja potvrdnog odgovora na to pitanje D.R. nije bio u mogućnosti da donira krv. Kada je rekao da je gej i da je to uobičajeni vid seksualnog odnosa, sugerisano mu je da se uzdrži od seksualnih odnosa 6 meseci ukoliko, kako je sam rekao, želi da bude human. „Ušao sam kod doktorke Tattjane Šoškić, 12.01.2011. oko 10 h pre podne i analizirala je moj upitnik koji sam prethodno popunio. Zaključila je da ne mogu dobrovoljno da dam krv zbog toga što imam pirsing i zato što sam u poslednjih 6 meseci primenjivao analni seks. Rekla da pirsing „može da proguta“, ali ne i činjenicu da sam u poslednjih 6 meseci upražnjavao analni seksualni odnos. Kada sam joj rekao da sam ja human čovek i da želim da pomognem ljudima kojima je to potrebno, ona je rekla: ako želite drugome da pomognete nemojte 6 meseci imati analni seks i kada tako budete uradili, možete dati krv“.

Nakon napuštanja glavnog instituta za transfuziju Srbije, D.R. je, nastojeći da istraje u svojoj odluci, otišao na VMA gde je bez problema donirao krv. Labris je uputio upit Zavodu za transfuziologiju gde je zadržano objašnjenje iz kog razloga pitanje ne glasi: „Da li ste imali nezaštićeni analni seksualni odnos u poslednjih 6 meseci?“ i uopšte iz kog tačno zdravstvenog razloga je ovo pitanje relevantno, budući da se donirana krv testira na sve polno prenosive bolesti. Iz Zavoda nije upućen nikakav odgovor do danas.

Na diskriminaciju u administrativnom postupku izdavanja uverenja o bračnom statusu, Labrisu se obratila devojkica u martu ove godine, zatraživši pomoć i savet zbog nepostojanja

mogućnosti da to uverenje dobije od opštine u kojoj je upisana u matičnu knjigu rođenih. Uverenje joj je bilo potrebno zbog zaključivanja istopolnog braka u zemlji EU koja to pravo poznaje, konkretno u Španiji. Bitno je napomenuti da je u je svrhu izdavanja Uverenja o slobodnom bračnom stanju neophodno podneti zahtev u kome se navodi svrha uverenja, izvod iz matične knjige rođenih, uverenje o državljanstvu, uverenje o prebivalištu, ali i fotokopija lične karte i fotokopija pasoša budućeg bračnog partnera. Kada je službenica opštine saznala da se radi o zaključivanju istopolnog braka, rekla je da takvo uverenje nije moguće izdati.

U noći između 20. i 21. oktobra gej mladić je napadnut i opljačkan u Pionirskom parku, u neposrednoj blizini gej kuba „Pleasure“. U napadu su učestvovala dva napadača od kojih je jedan imao nož. Iako se može izvesti zaključak da je napad bio motivisan razbojništvom, žrtva pljačke navodi da mu je prilikom napada jedan od napadača rekao „Pederčino, znamo odakle si izašao¹, daj pare!“. Na sreću, incident se završio samo pljačkom, a ne i fizičkim obračunom jer je gej mladić dao sav novac koji je imao. Slučaj je prijavljen samo Labrisu koji je štiteći anonimnost napadnutog momka, o slučaju obavestio policiju.

Slučajevi nasilja i diskriminacije o kojima smo obavestili putem medija:

- 18. jula 2011. desio se napad na gej mladića kod zgrade Vlade Srbije i taj slučaj je prijavljen policiji mada za sada nema informacija o tome da li su napadači uhvaćeni;
- 26. jula 2011. dogodio se napad na 2 momka u centru Rakovice kojima je pretio momak koji je po gradji bio krupniji od njih. Pitao ih je: „Je l' ste vi pederi?“, nakon čega je jedan uspeo da pobegne a drugi je zadobio kontuziju glave i modrice.

---

1 Misleći pritom na obližnji gej klub, „Pleasure“

Samo mesec dana kasnije, dvadesetogodišnji momak se vraćao kući sa drugaricama kada im se pridružila grupa momaka koji su poznavali jednu devojkicu iz te ekipe. Pitali su ga da li je gej, on je pokušao da ignoriše pitanje i da ne odgovara, ali su ga i pored toga mogli iz te grupe napali i šutirali. Momak je zadobio kontuziju glave.

U noći između 30. i 31. oktobra, dvadesetogodišnji gej muškarac iz Novog Sada, napadnut je, pretučen i ostavljen da leži bez svesti, dok su napadači pobjegli. Jedan od napadača je udario momka u glavu i kada je pao nastavili su da ga tuku dok nije izgubio svest, a zatim su pobjegli.

U noći između 25. i 26. novembra 2011. godine u strogom centru Beograda u neposrednoj blizini Trga Republike desio se još jedan napad. M.P. je izašavši iz pekare krenuo ka obližnjoj stanici noćnog gradskog prevoza, kada je mlađi muškarac u društvu još dva mladića počeo da mu dobacuje: „Plavušanu! Alo, pederu, gde si pošao?!“ M.P. ga je upitao šta želi od njega i rekao mu da ga ostavi na miru uputivši se dalje ka Trgu Republike. Napadač, međutim, nije odustao i uz salvu psovki i homofobičnih uvreda više puta napao M.P. najpre ga šutnuvši u leđa, a zatim ga udarajući pesnicama po glavi. M.P. je pokušavao da se odbrani i pobjegne, ali je napadaču „u pomoć“ pritekao i njegov drug. M.P. je u jednom od pokušaja da pobjegne ka autobusu noćnog prevoza uspeo da telefonom pozove policiju, ali to uopšte nije sprečilo napadača da nastave da ga tuku i vređaju. Na čitav napad koji je trajao nekoliko minuta, niko od prolaznika i ljudi koji su čekali autobus opet nije reagovao. Policija je napadača na kraju pustila i protiv njega podnela samo prekršajnu prijavu.

Jedan od poslednjih slučajeva vezan je za psihičko i fizičko maltretiranje dvanaestogodišnjeg dečaka koga već duže vreme ugrožavaju drugi učenici iz razreda. Poslednji slučaj na koji se požalio novinarima jeste na školskoj proslavi Nove Godine u klubu Trezor. Tom prilikom je izjavio: „U utorak uve-

če bio sam na toj proslavi. Prvih pola sata sve je bilo u redu. Onda su me napali. Reč je o petorici dečaka iz razreda koji me neprestano zlostavljaju i psihički i fizički. Počeli su da me gurkaju i govore mi: „Peško, čudaku“, a zatim su me štitirali po nogama. Pokušao sam da se odbranim, ali bezuspešno“.

U kojoj meri je pritisak heteronormativnih stega jak govori i primer momka iz Kuršumlije (koji je saopštio roditeljima da je gej) i način na koji su njegovi roditelji reagovali. Otac ga je uz opasku da više nikada od sramote neće slaviti krsnu slavu, izbacio iz porodičnog doma.

II Žalbe poverenici za zaštitu ravnopravnosti

Labris je tokom 2011. godine podneo 3 pritužbe poverenici za zaštitu ravnopravnosti zbog diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i govora mržnje.

Pritužba podneta u aprilu 2011. odnosila se na slučaj „System bilbord“. Naime, 1. i 4. aprila uklonjeni su bilbor-di na kojima su se nalazile fotografije gej i lezbejskog para sa natpisom „upravo venčani“ postavljeni kao deo izložbe „By the way“. Dvanaest austrijskih umetnika je pored izlaganja svojih dela u Muzeju savremene umetnosti Vojvodine (MSUV) u Novom Sadu, zakupilo i bilborde i to do 21. aprila. U firmi koja je postavila bilborde s gej i lezbejskim parovima a potom ih uklonila kažu da su to učinili zbog pritiska javnosti, ne objašnjavajući šta to konkretno znači.²

Dana 29. jula pristiglo je mišljenje poverenice da Dalibor Prodanović, vlanik i direktor SZTR System bilbord iz Bečaja *nije izvršio akt diskriminacije*. U pribavljenom izjašnjenju Dalibora Prodanovića, navedeno je sledeće:

---

2 <http://www.vesti.rs/Novi-Sad/Bilbord-uklonjen-ger-je-na-njemu-gej-par-3.html>

Da ih je krajem 2010. kontaktirao MSUV radi reklamiranja izložbe austrijskih umetnika na bilbordima u Novom Sadu, ali da je tada kampanja pomerena za mart 2011.

Da ih je u februaru kontaktirao Institut iz Graca i da su u saradnji i uz konsultacije sa MSUV izabrane 2 lokacije u gradu gde će se izložiti radovi umetnika (Uspenska ulica i ugao Bulevara Jaše Tomića i Kisačke).

Da ugovor sa Institutom iz Austrije nije potpisan, a da je usmeni dogovor bio da plakati budu na bilbordima 4 nedelje

Da su plakati postavljeni 21. marta 2011. i da ih je posle 7 dana vlasnik bilborda u Uspenskoj ulici kontaktirao i objasnio da ima pritužbe od strane novinara i SPC i da se plaši da će mu bilbord biti oštećen

Da se direktor System Bilborda obratio Živku Grozdaniću, direktoru MSUV, koji je izjavio da su zadovoljni efektom koji su plakati postigli i da nema potrebe da se plakat posle skidanja vraća.

Da niko od zaposlenih u System bilbordima nema nikakvih predrasuda i da će reklamirati sve što nije u suprotnosti sa Ustavom i zakonima Republike Srbije

Druga pritužba poslata na adresu poverenice upućena je protiv Dragana Davidovića, monaha Antonija koji je u Medija centru izjavio da će „I ove godine pokušati da spreči Paradu“ koju je nazvao „paradom srama i paradom seksualnih izopačenika te propagandnim, skrnanim veseljem zabludelih gej jadnika“ navodeći da je ona „demonško ismevanje suštine bića ovog naroda“.³

Na adresu Labrisa stiglo je rešenje da je upućen zahtev Draganu Davidoviću da se izjasni na navode iz pritužbe ali da je dopis vraćen sa naznakom pošte da se Dragan Davidović preselio u Valjevo.

---

3 http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=09&dd=30&nav_category=12&nav_id=545851

Treća pritužba koja je podneta u ime Koalicije protiv diskriminacije odnosi se na diskriminatorne homofobične izjave profesora univerziteta Megatrend, Milana Brdara koji je na predavanju na predmetu Teorija javnog mnjenja 5. oktobra 2011. godine izneo stav da je homoseksualnost bolest kao što je čir na želucu i da je treba lečiti. Na pitanje studentkinje šta bi trebalo da bude lek za homoseksualnost, profesor Brdar je odgovorio – promena pola.

U slučaju profesora Brdara, zatraženo je da se izjasni na navode iz pritužbe. Još uvek nema odgovora.

III Žalbe podnete Republičkoj radiodifuznoj agenciji

U slučajevima govora mržnje, dana 8. februara podneta je pritužba Republičkoj radiodifuznoj agenciji za slučaj iskazivanja govora mržnje u rialiti šou „Parovi“. Do ovog trenutka nije dobijen nikakav odgovor.

Ostali program Labrisa

I Program edukacije

Kroz program edukacije su u toku 2011. godine organizovane radionice za zdravstvene, socijalne i prosvetne radnike/ce kao i edukativni seminar o odgovornom novinarstvu za novinare/ke i blogere/ke.

Radionica: „Seksualna orijentacija kao osnovno ljudsko pravo“, održana za medicinsko osoblje zdravstvenog centra „Halobeba“ (Odsek za javno zdravlje, Beograd), na kojoj su se obradile teme: definicija i razike između pola i roda, ter-

minologija i identiteti, homofobija, institucionalna homofobija, homoseksualnost kroz istoriju, LGBT prava i zakoni, metodologija „žive bilbiloteke“.

Ideja za održavanje ove radionice nastala je posle homofobične reakcije jedne od medicinskih sestara dežurne na telefonskoj liniji za konsultacije u oktobru 2010. Posle situacionog testiranja, kontaktiran je zdravstveni centar „Halobeba“ gde je, kao rezultat homofobičnog stava, navedeno neznanje i činjenica da su pojedine zaposlene poslednji put imale edukaciju pre više od 20 godina.

Labris je i tokom 2011. godine uz podršku Civil Right Defenders-a organizovao seminar – Istopolna orijentacija u radu Domova zdravlja. Seminar je namenjen pre svega zdravstvenim radnicima/ama, psihijatrima, ginekolozima/ginekološkinjama, psiholozima/psihološkinjama, koji/e su zaposleni/e pri studentskim poliklinikama na teritoriji Republike Srbije, ali i drugim zdravstvenim radnicima/ama domova zdravlja, koji procenjuju da će im edukacija na pomenutu temu biti od značaja u radu sa pacijentima/kinjama.

Seminar Istopolna orijentacija u savetodavnom i terapijskom radu kome je prisustvovalo preko 20 profesionalnih lica uglavnom zaposlenih u centrima za socijalni rad bio je posvećen temama: Identiteti, istopolna orijentacija i lezbejska egzistencija, Ljudska prava lezbejki i gejeva, Društveni mehanizmi homofobije, Trans egzistencija, Comming out i Stereotipi i predrasude.

Šestomesečni projekat posvećen mladima ali usmeren pre svega na odrasle koji rade sa mladima, pod nazivom „Želim da ti kažem“, ostvaren je u *partnerstvu sa Kancelarijom za mlade Novi Beograd, a uz podršku Ministarstva omladine i sporta.*

Projekat „Želim da ti kažem“ se bavi temom LGBT mladih (LGBT – lezbejke, gej muškarci, biseksualne i transrodne osobe) u srednjoškolskoj populaciji.

„Pozorište u Akciji – Moć dijaloga“ – predstavlja tek drugi projekat Labrisa podržan od strane države, a sa ciljem senzibilisanja šire javnosti, ali pre svega profesora i učenika/ca srednjih škola, u vezi sa pravima LGBT osoba i problemima sa kojima se susreću u školi i van nje zbog drugačije seksualne orijentacije. Pozorišne predstave igrane su se u Dah teatru a projekat je realizovan uz pomoć i podršku Ministarstva za kulturu, Fonda za Otvoreno Društvo, Sigrid Rausing Trust-a, Rekonstrukcije Ženski Fond i Kancelarije za mlade Gradske uprave Grada Beograda.

Uz podršku Civil Right Defenders-a održan je i seminar za novinare/ke pod nazivom Istopolna orijentacija i odgovorno novinarstvo, koji je imao za cilj ukazivanje na ulogu medija i značaj objektivnog i pravilnog izveštavanja kroz upotrebu odgovarajuće nediskriminatorne terminologije a u cilju podizanja svesti o istopolnoj orijentaciji.

II Program info centra

U okviru ovog programa, koji prvenstveno ima za cilj da pruži adekvatnu podršku članicama lezbejske zajednice u pravcu prihvatanja sopstvenog identiteta, organizovano je: dva ciklusa radionica (po 10 radionica), sedam psihološko-edukativnih i kreativnih radionica, kao i devetnaest društveno-socijalnih aktivnosti.

Prvi ciklus radionica bio je psihološko-edukativnog tipa i zasnovan na teoriji i praksi transakcione analize. Na radionicama, članice zajednice su se bavile temama: Skript ili nesvesni životni scenario, emocionalna inteligencija, sam sebi bolji roditelj, zdravi međuljudski odnosi, kako se nositi sa problemima.

Drugi ciklus radionica bio je kreativnog tipa i bavio se osnovama i tehnikama fotografisanja. Na radionicama člani-

ce zajednice su se bavile temama: istorija fotografije, svetlost i boje, kompozicija, upotreba aparata. Pored teoriskog dela članice zajednice su imale i praktičan deo u kom su vežbale tehnike fotografisanja.

Pored ciklusa radionica održano je i sedam edukativnih radionica sa temama:

- „Rodno senzitivni jezik“
- „Policajci u glavi“ – Forum teatar
- „Emocije u našim telima“
- „Oslikavanje senki“
- „Stereotipi i predrasude“
- „Rod, pol i identiteti“
- „Prevenција raka dojke i edukacija za samopregled dojki“

U okviru programa Info Centra od 21–24. aprila održana je i Regionalna konferencija – „Lezbejska nedelja pod nazivom „IZAŠLE SMO“ koja je, kao deseti skup ex Yu aktivistkinja, ovoga puta okupila 76 lezbejki aktivistkinja iz Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Makedonije, Crne Gore, Srbije, kao i nekoliko međunarodnih aktivistkinja i stručnjakinja iz oblasti feminizma i LGBT aktivizma. Konferenciju su organizovale lezbejska grupa Labris iz Beograda i lezbejska grupa NLO iz Novog Sada. Brojni paneli bili su posvećeni ojačavanju lezbejske mreže u bivšoj Jugoslaviji, osnaživanju lezbejskog identiteta, diskusijama na temu homofobije i politika feminizma, podizanju svesti o lezbejskim pravima i podizanje lezbejske vidljivosti.

Na međunarodni dan ponosa pušten je spot pod nazivom „I am what I am“ koji je predstavljao performans dvadesetak aktivistkinja gde su neke po prvi put javno govorile o svojoj seksualnoj orijentaciji.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
343.85:343.412(497.11)“2011“
342.726(497.11)“2011“

DISKRIMINACIJA u Srbiji 2011 : izveštaj Koalicije
protiv diskriminacije / [urednik izdanja Saša Gajin]. –
Beograd : Centar za unapređivanje pravnih studija, 2012
(Beograd : Dosije studio). – 104 str. ; 20 cm. – (Biblioteka
Suočavanja ; 40)

Tiraž 500. – Str. 7–10: Uvodnik / Saša Gajin. – Napomene i
bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-7546-067-1

a) Дискриминација – Спречавање – Србија – 2011 b)
Људска права – Заштита - Србија – 2011

COBISS.SR-ID 190317580

IZBOR IZ OSTALIH IZDANJA U BIBLIOTECI SUOČAVANJA

Zbornik: *Kriza i obnova prava* (red. Zoran Ivošević), 1999.

Zbornik: *Ustavnost i vladavina prava* (red. Kosta Čavoški), 2000.

Života Ristić: *Novo evropsko berzansko pravo*, 2000.

Zbornik: *Krijumčarenje ljudi*, 2001.

Zbornik: *Liberalna misao u Srbiji* (red. J. Trkulja i D. Popović), 2001.

Kolektiv autora: *Pravo radio-difuznih preduzeća*, 2001.

Zbornik: *Kriza I reforma pravosuđa* (red. Jovica Trkulja), 2001.

Milan Kurepa: *Usud otpora*, 2002.

Vladimir V. Vodinelić: *Prošlost kao izazov pravu*, 2002.

Zbornik: *Prava osoba sa invaliditetom* (red. Jovica Trkulja), 2003.

Miodrag Jovičić: *L'état régional*, 2003.

Dejvid Mekenzi: *Jovan Ristić – Evropski državnik*, 2004.

Elda Brogi, Vladimir Vodinelić, Saša Gajin: *Developing a Harmonized Information and Communication Law in Europe*, 2005.

D. Mekenzi: *Jovan Marinović – Evropski gospodin i srpski diplomata (1821–1893)*, 2006.

Antidiskriminaciono pravo – vodič (ur. Saša Gajin), 2006.

Antidiskriminaciono pravo – vodič II izdanje (ur. Saša Gajin), 2007.

Pravna pomoć (ur. Saša Gajin), 2007.

Antidiskriminaciono pravo – vodič III izdanje, (ur. Saša Gajin), 2008.

Dostupnost objekata u posedu organa javne vlasti 2007 – izveštaj Koalicije protiv diskriminacije, (ur. Saša Gajin), 2008.

Organizacije osoba sa invaliditetom, (ur. Saša Gajin), 2008.

Diskriminacija osoba sa invaliditetom, (ur. Saša Gajin), 2008.

Dostupnost objekata u posedu organa javne vlasti 2008 – izveštaj Koalicije protiv diskriminacije, (ur. Saša Gajin), 2009.

Diskriminacija osoba sa invaliditetom, (ur. Saša Gajin), 2009.

Organizacije osoba sa invaliditetom II, (ur. Saša Gajin), 2009.

Pravo i politika Evropske unije iz perspektive domaćih autora – Zbornik radova, (ur. Saša Gajin), 2009.

Diskriminacija u Srbiji 2006–2010 – izveštaj Koalicije protiv diskriminacije, (ur. S. Gajin), 2007–2011.